

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**Environmentální výchova ve volném čase
a její využití v praxi**

Vedoucí práce: Mgr. Michal Kaplánek, ThD.

Autor práce: Kateřina Šartnerová

Studijní obor: Pedagog volného času

Ročník: pátý

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů literatury.

Markéta Šarbová

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Michalu Kaplánkovi, ThD.
a mé konzultantce Dr. Markétě Hanákové za cenné rady, připomínky a metodické
vedení mé práce.

OBSAH

Úvod	7
1 Historie ekologické výchovy	9
1.1. Historie skautingu	11
1.2. Historie turistiky	12
1.3. Základní definice v environmentální výchově	14
1.3.1. Environmentální	14
1.3.2. Environmentální výchova	14
2 Cíle a obsah ekologické výchovy a vzdělávání	15
2.1. Ekologická gramotnost, ekologické myšlení	15
3 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta ve školách a školských zařízeních	17
3.2. Institute zaměřené k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě v resortu školství, mládeže a tělovýchovy	18
3.3. Doporučený postup pro školy a školská zařízení	19
4 Ekologická výchova ve volném čase	19
4.1. Mimoškolní ekologická výchova	20
4.1.1. Ekopedagog	21
4.1.2. Ekohry	24
5 Prostory, areály, střediska a zařízení, které se mohou uskutečnit v ekologické výchově a volném čase	24
5.1. Koncept environmentální výchovy a práce s veřejností v Národním parku a chráněné krajinné oblasti Šumava	31
5.1.1. Mezinárodní spolupráce v rámci ekologické výchovy v NPS	36
5.1.2. Program Junior Ranger	42
6 Výchova mládeže v přírodě	46
6.1. Vývoj nazírání na výchovu v přírodě	47
6.2. Studium v přírodě	48
6.2.1. Výchova prací	50
6.3. Zájmové činnosti přírodovědné	51
6.3.1. Okruhy přírodovědných zájmových činností	51
6.4. Prázdninová škola Lipnice	52
7 Seznámení s teorií globální výchovy	53
7.1. Podstata globální výchovy	55
7.2. Cíle globální výchovy	56
7.3. Globální problémy lidstva	57
7.4. Volnočasové aktivity v globální výchově	57

8	Praktické využití ekologické a globální výchovy ve volném čase v rámci programů v Národním parku Šumava	58
8.1.	Program Popelář Bohouš	58
8.2.	Tetřev a jeho příbuzní	69
8.3.	Den Země	82
	Závěr	85
	Seznam literatury	87
	Seznam příloh	90
	Přílohy	91
	Abstrakt	96
	Abstract	97

Úvod

Před několika lety, když jsem studovala na střední pedagogické škole, mě vůbec nenapadlo, že existuje něco jako ekologická či globální výchova. Jistě, že jsme o tom ve zkratce mluvili, také jsme navštívili ekologické a globální centrum Dřípatka v Prachaticích, ale příliš mě tato oblast nezaujala. Měla jsem pocit, že to nespadá do práce, kterou bych chtěla v budoucnu dělat. Až nyní, když studuji pedagogiku volného času, jsem se o tuto oblast začala hlouběji zajímat a mým hlavním cílem v diplomové práci je, abych zjistila, zda má ekologická a globální výchova něco společného se samotnou pedagogikou volného času a jaké je její následné využití v praxi.

Také doufám, že dostanu odpověď na otázky: jak velký zájem je o programy ekologické a globální výchovy v NP Šumava, jak se tyto programy financují, kdo se o ně nejvíce zajímá a do jaké míry se mohou v této oblasti uplatnit pedagogové volného času. Svoji práci jsem rozložila do osmi kapitol, kde se v první části zmiňuji o historické situaci, která byla v naší zemi dosti bohatá. Také jsem se musela zmínit o historii skautingu a turistiky, protože do environmentální výchovy neodmyslitelně patří. Ve druhé části vypisuji cíle a obsah ekologické výchovy, následuje environmentální vzdělávání ve školách i školských zařízeních. Čtvrtá a pátá část je věnována ekologické výchově ve volném čase, ve střediscích a zařízeních. Také se zde zmiňuji o ekopedagogovi a co tento pojem vlastně znamená. V páté kapitole se konkrétně zabývám prací ekologické výchovy, zvláště ve volném čase, při NP Šumava. V šesté kapitole se věnuji tématu výchovy mládeže v přírodě, jejím studiem, vývojem a přírodními zájmovými činnostmi. V sedmé kapitole jsem pracovala s tématem globální výchovy, její podstatou, cíli a v neposlední řadě volnočasovými aktivitami. Osmá kapitola, a tedy i poslední, je věnována praktickému využití environmentální výchovy v rámci programů Národního parku Šumava.

Myslím si, že dnešní svět nám nabízí mnoho výchovných postupů, ale právě ekologická výchova a globální výchova nám ukazuje, že lze vychovávat zajímavými a poučnými postupy. Zvláště pro děti je tu velká možnost se nejenom vzdělávat v oblasti životního prostředí, ale také si pořádně vyhrát. Vždyť sám Jan Ámos

Komenský upřednostnil učení hrou a názorné vyučování. A v této oblasti se mi velice líbí, že děti se vzdělávají, zároveň si hrají a názorně vše vidí. Já sama jsem měla možnost vidět programy těchto výchov. Odehrávaly se v přírodě, kde si děti mohly vyzkoušet věci, které by jim ve škole nikdo neukázal, protože na to není čas. Například : výroba papíru, ukázka toho, jak si děti mohou doma udělat kompost, nebo pomocí her se učily, jak správně třídit odpad apod. Proto si myslím, že není důležité o těchto problémech pouze hovořit, ale také je nutné si je prožít a vyzkoušet si to. Jenom tak můžeme udělat náš svět lepším, kde se nám bude krásněji a zdravěji žít, a s touto výchovou musíme začít už od těch nejmenších. Vždyť to můžeme vidět každý den v tisku a televizi, které nás zahrnují zprávami o katastrofickém ničení přírody, znečištění vzduchu, vody a půdy. Většina lidí je přestává vnímat a mnozí jsou alergičtí na pouhé slovo ekologie. Myslím si, že je to únik před samotnou skutečností, že zajištění současného způsobu života bude vyžadovat čím dál větší úsilí. Většina lidí si tyto problémy do určité míry uvědomuje, ale málokdo cítí potřebu se osobně zapojit do jejich řešení. Já sama to vidím ve svém okolí, kde lidé nadávají, že je všude nepořádek, ale sami s tím nic nedělají. Určitě nejdůležitější je, abychom lidi naučili něco s tím dělat, a proto si myslím, že jak ekologická, tak globální výchova mají v tomto směru velkou budoucnost.

Environmentální výchova by neměla být omezena pouze na školní, případně i mimoškolní výchovu, ale měla by se utvářet jako celoživotní proces. Jelikož pracuji jako referentka ekologické výchovy v Národním parku Šumava, ráda bych tuto práci chtěla obohatit svými vlastními zkušenostmi z této oblasti, které jsem mohla během svého působení nasbírat. Proto bych také byla ráda, aby má práce sloužila nejenom jako příručka pro pracovníky ekologické výchovy, ale také pro laickou veřejnost, která se o ekologickou výchovu zajímá.

1. Historie ekologické výchovy

Kořeny ekologické výchovy vycházejí například z aktivit na ochranu přírody v 19. století a z pěstování lesní moudrosti, skautingu a příbuzných činností. Jako každá pedagogická disciplína má svoji historii, tak i ekologická výchova nesmí zůstat opomenuta. Ve stručnosti bych se o ní zmínila. Již v šedesátých letech se běžně začíná používat pojem **výchova k ochraně přírody**. K prvním kořenům ekologické výchovy v Československu patřil časopis ABC a v jeho redakci koncem padesátých let se uskutečňuje nápad zapojit děti do ochrannářské činnosti formou **Hlídek** na ochranu přírody.

„Pionýrské hlídky na ochranu přírody představují novou formu zájmové činnosti mládeže. V roce 1962 vyhlásila redakce časopisu ABC ve spolupráci se státním ústavem památkové péče a ochrany přírody dlouhodobou soutěžní akci hlídek ochrany přírody nazvanou **Detektivové v přírodě**. Šlo o akci, která měla přitažlivou a zajímavou formou vést mládež k porozumění a zájmu o přírodu jako životní prostředí člověka, a to především praktickou činností. V roce 1965 píše vysokoškolský pedagog a autor mnoha báječných dětských knih o přírodě Karel Patočka v jinak značně kritické stati „Podíl Pionýrské organizace při výchově k ochraně přírody“.¹

Podmínky pro vznik ekologické výchovy u nás byl počátkem šedesátých let značně odlišné. Tehdejší stav lesů, polí, vod byl v lepším stavu, až rozvojem těžkého průmyslu se životní prostředí začalo rapidně zhoršovat. Již Jan Ámos Komenský dával na zřetel na přírodu a všude ji prosazoval. V 70. letech se rozvíjeli organizace dětských hnutí, která se zajímala o přírodu a mezi ně patřili zejména pionýři. Také dochází v této době už k třetímu ukončení Junáka. Někteří odešli do ilegality a jiní přešli mezi pionýry. Tím byly nuceny oficiálně ukončit činnost všechny Kluby mladých ochránců přírody. Jediný, kdo byl loajální s tehdejší státem kontrolovanou

---

¹ MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno :Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000, s. 3 – 4. ISBN 80 – 902954-0-1.

organizací, byl Český svaz ochránců přírody, který měl velmi málo členů. V 70. a 80. letech byla veškerá mimoškolní činnost dětí umožňována pouze v Pionýru s výjimkou státem nepodporovaných, ale tolerovaných turistických oddílů mládeže. Český svaz ochránců přírody, který se po roce 1989 přeměnil v moderní nevládní neziskovou organizaci, se věnuje celoročním činnostem v kolektivu mladých ochránců přírody. V září 1991 byla založena Nadace ekologické výchovy EVA jako nevládní organizace nabízející oblast životního prostředí. Dále vznikají sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. A také terénní programy jako jsou Chaloupky.²

Ekologická výchova je obor, který prodělává zvlášť dynamický vývoj a jehož pojetí se výrazně proměňuje. Během posledních let došlo ke třem zásadním posunům paradigmatu: od ochrany přírody na konci padesátých a v šedesátých letech 20. století, přes péči o životní prostředí v sedmdesátých a osmdesátých letech až po současné zaměření na udržitelný rozvoj. Tento vývoj kopíruje globální proměny světa. Na počátku 60. let byly lesy ještě krásné a příroda na pohled mnohem památnější než dnes. Během následujících let ale pojem životní prostředí získal velmi široký obsah. Pro pedagogy začínalo být obtížné uchopovat tak komplexní problematiku. Konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiru v roce 1992 pomohla problém vyjasnit. Zavádí se nový pojem: vzdělávání pro udržitelný rozvoj. Od tohoto roku se šířil mezinárodní konsensus a snaha o dosahování udržitelného rozvoje v podstatě procesem učení. Komise OSN pro udržitelný rozvoj v roce 1993 vyzývá vlády, aby začlenily cíle udržitelného rozvoje do osnov a učebních plánů na všech úrovních vzdělávání. Na mezinárodní konferenci o životním prostředí a společnosti v Thessaloniké v Řecku se v roce 1997 konkretizuje. Vzdělávání orientované na udržitelnost by se mělo soustředit na pojem občanství. Tradiční prvenství studia přírody má být vyváženo studiem společenských a humanitních věd. Děti a mládež si musí osvojit předvídaté alternativní způsoby rozvoje a života, hodnotit alternativní představy, naučit se mezi nimi volit. Musí se umět podílet na společenském životě, aby se tyto představy uskutečňovaly. Jde o proces utváření informované, zainteresované a aktivní populace. Podle zprávy UNESCO Vzdělávání pro trvalou udržitelnost od

---

² srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno :Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000, s. 7 –10. ISBN 80-902954-0-1.

Ria do Johannesburgu z roku 2002 je vzdělávání pro udržitelný rozvoj nová dynamická koncepce, která sdružuje nové vize vzdělávání a usiluje o schopnost lidí každého věku přijmout zodpovědnost za vytváření udržitelné budoucnosti.³

1.1 Historie skautingu

„Letopočet 1907 se pokládá za rok zrodu světového skautingu ve Velké Británii. Úspěch skautské myšlenky potvrzuje rychlé rozšíření skautingu po Evropě i v zámoří. Roku 1911 vzniká také skauting v Čechách. O rok později získává svůj tradiční název - Junák. Období předmnichovské republiky je zlatou érou českého skautingu. Oddíly Junáka prošla řada vynikajících osobností nejrůznějšího zaměření - prezident Edvard Beneš, básník Jiří Wolker, klinický lékař akademik Josef Charvát, cestovatel František A. Elstner, příslušník zahraničního odboje a spolustrůjce atentátu na Heydricha Jan Kubiš. Za druhé světové války byl Junák zrušen. Mnoho skautů však hájilo myšlenky skautingu v ilegálním odboji či za hranicemi protektorátu. Sedm stovek z nich za to zaplatilo životem. Poválečné nadšení pro skauting přivedlo do Junáka čtvrt miliónu členů. Ti se významně podíleli na hospodářské obnově země výpomocí v zemědělství. Jako ledová sprcha působil obrat v roce 1948. Junácká organizace byla paralyzována, řada činovníků se stala obětí politických procesů a strávila roky v komunistických žalářích. V roce 1950 byl Junák zrušen. Nakrátko se k novému životu probudila skautská organizace v roce 1968. Budování organizační struktury a rozmach činnosti ukončil rok 1970, kdy byl Junák násilně pohlcen Pionýrskou organizací. Na přelomu let 1989 a 1990 vstala skautská organizace z popela znovu. Rychle se začleňuje do mezinárodních struktur. V souvislosti s rozdělením Československa se dělí i junácká organizace a získává svůj dnešní název Junák - svaz skautů a skautek ČR.“⁴

---

³ KOLÁŘOVÁ, H. *Měníci se vzdělávání pro měnící se svět*. Bedrník, 2005, roč. 3, č.4, s. 14-16.

⁴ JUNÁK. *Historie*. [cit. 2006-15-05]. Dostupné na Internetu: <http://www.skaut.cz>.

1.2 Historie turistiky

S nástupem renesance a humanismu ve 14. stol. nastává návrat k člověku, přírodě a jejímu poznávání. 15. a 16. stol. je významné svými zeměpisnými objevy, které ovlivnily renesanční pedagogy a filosofy, např. Françoise Rabelaise (1483-1553) a Jana Ámose Komenského (1592-1670). Ti usilovali mimo jiné o zavádění cvičení v přírodě do škol. V té době již byl doporučován také pobyt v přírodě a cestování pro přirozený vývoj člověka. Anglický myslitel John Locke (1632-1704), který položil základy teorie tělesné výchovy, kladl velký důraz na pobyt a pohyb v přírodě a na cestování. Francouzský pedagog Jean Jacques Rousseau (1712-1778) se ve svém díle "Emil čili o vychování" podrobně dotýká významu pobytu v přírodě pro vývoj dítěte a v Německu filantropista Johann Christoph Friedrich Guths-Muths (1759-1839) ve své knize "Gymnastik für die Jugend" (1793) položil teoretické základy pro zdůvodnění potřeby tělesné výchovy. Zájmem o přírodu a historické památky byl charakteristický romantismus. Jmenujme alespoň Karla Hynka Máchu (1810-1836), George Gordona Byrona (1778- 1824) a Johana Wolfganga Goetha (1749-1832).

K rozmachu turistiky v Čechách došlo začátkem 19. století. Začaly se organizovat první vycházky, výlety uzavřených společností nebo i jednotlivců. Mezi první nadšence patřili např. K. H. Mácha, J. K. Tyl, které přitahovala romantická krása přírody, ale i památky slavných dob naší minulosti (cílem byl např. Říp, Blaník, Radhošť). Zakládají se první spolky a organizace. Roku 1862 vzniká zásluhou Miroslava Tyrše tělovýchovná organizace Sokol, která ve svých stanovách má zařazeno i pěstování výletů. Tyrš vyzdvihuje nácvik soustavného a vytrvalého pochodu a vyzdvihuje i kulturně poznávací obsah společných výletů (Moser, 1986). V padesátých a šedesátých letech 19. století byla v Čechách dobudována základní železniční síť, která pomohla rozvoji cestování a turistiky. Roku 1884 vzniká ve Frenštátu pod Radhoštěm první česká turistická organizace Pohorská jednota Radhošť. Dne 11. června 1888 byl založen Klub českých turistů (dále KČT), jehož prvním předsedou byl Vojtěch Náprstek. Toto datum je dnem vzniku organizované turistiky v Čechách. Klub českých turistů měl obdobnou činnost jako alpské kluby - zpřístupnil turisticky zajímavá místa budováním stezek a tvorbou značení, zřizoval chaty

a noclehárny, vydával turistické mapy a průvodce, pečoval o historické a přírodní památky, prováděl turistické značení cest, dodnes nejdokonalejší v Evropě, a organizoval výlety vedené školenými průvodci. Po vzniku prvních českých sportovních svazů začaly do KČT pronikat turistické formy těchto sportovních odvětví (turistika na kole, na vodě, na horách). Jako první tělovýchovná organizace u nás byl r.1862 M. Tyršem, J. Fügnerem, JUDr. J. Grégrem, prof. E. Tonnerem a dalšími založen Sokol (nejprve název Tělocvičná jednota pražská, od r .1864 Sokol), dále vznikly např :

1909 katolická tělovýchovná organizace Orel,

1912 první oddíly skautů v Praze,

1914 skautská organizace Junák - český skaut (přizpůsobení českým podmínkám),

1919 Svaz junáků - skautů a skautek ČR apod.

Některé z těchto organizací musely svoji činnost z politických důvodů přerušit, avšak po r. 1989 ji opět obnovily.

Roku 1896 se začaly vydávat první turistické mapy. Roku 1920 byl ustanoven Klub československých turistů (dále KČST). Vedle pěší turistiky měla v KČST místo i turistika na kole, zimní a vodní turistika, začíná se objevovat i mototuristika. Rozvoj turistiky přerušila druhá světová válka, přesto i v této době byla vyvíjena turistická činnost. V roce 1948 se turistické spolky sjednotily. Do turistické práce se dostaly nové prvky, byla zdůrazněna fyzická příprava turistů a nutnost přípravy turistických vedoucích. Počala se rozvíjet organizovaná turistika mládeže. Využívá k tomu dětské organizace Pionýr a odbory turistiky TOM, tělovýchovných jednot, v kterých se začínají vytvářet specializované turistické oddíly. V roce 1957, po založení Českého svazu tělesné výchovy (dále ČSTV), se turistika stala jednou z jeho základních složek. Členská základna se neustále zvedala, v roce 1984 bylo organizováno přes devadesát tisíc turistů (Moser, 1986).⁵

---

⁵ NAUMAN, J A KOL. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál, 2000, s. 16 – 24. ISBN 80-7178-391-9.

1.3 Základní definice v environmentální výchově

„Termínu ekologie použil poprvé roku 1869 Ernest Haeckel. Podle Haeckela definujeme ekologii jako vědecké studium vzájemného působení mezi organismy jejich prostředím“.⁶ Slovo samo je odvozeno z řeckého *oikos*, což znamená domov. Ekologii bychom tedy mohli považovat za studium domácího života živých organismů. Ekologie je ústřední disciplínou biologie, a proto není divu, že se navzájem překrývá s mnoha jinými obory, zejména s genetikou, s evoluční teorií, s etologií, fyziologií a dnes už také s pedagogikou. Ekologové se zajímají nejen o společenstva, populace a organismy v přírodě, ale také v prostředí uměle vytvořeném, v prostředí, na něž svou činností působí člověk (sady, obilná pole, sila, přírodní rezervace, atd.), a o důsledky lidského působení na přírodu (znečištění, globální oteplování atd.) Hlavním cílem vědy je zjednodušovat, a tím snadněji pochopit složitost reálného světa.⁷

1.3.1 Environmentální

Anglický výraz *environmental* je doporučeno překládat jako postupně se rozvíjející, prostřed'ový, které se zatím obtížněji vžívají. *Environmentalistika* je nauka o životním prostředí, využívá poznatků vědního oboru ekologie, zkoumá mechanismy působení člověka na ekosystémy, zabývá se prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a prevencí zásahů.⁸

1.3.2 Environmentální výchova

Koncem devadesátých let se Ministerstvo životního prostředí od termínu ekologická výchova odklonilo ve prospěch nově zaváděného pojmu environmentální výchova,

---

⁶ BEGON, M. HARPER, J. L. TOWNSEND, C. R. *Ekologie – jedinci, populace a společenstva*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, s. 1. ISBN 80-7067-695-7.

⁷ srov. BEGON, M. HARPER, J. L. TOWNSEND, C. R. *Ekologie – jedinci, populace a společenstva*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997, s. 1 – 2. ISBN 80-7067-695-7.

⁸ srov. Tamtéž, s.12-13.

který je uplatněn ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty přijatém vládou na podzim roku 2000 jako výsledek ročního úsilí členů mezirezortní pracovní skupiny a širokého okruhu konzultantů z nejrůznějších neziskových organizací. Pro účely ekopedagogické praxe ve školách a střediscích ekologické výchovy je proto možné považovat pojmy ekologická a environmentální výchova.⁹

2. Cíle a obsah ekologické výchovy a vzdělávání

Cílem ekologické výchovy není jen člověk ekologicky gramotný, ale i aktivně se podílející na rozvoji přírody a také přirozeně žijící na naší Zemi. A čím více to budeme lidi učit, tím více se to pro ně stane přirozené. Dalším cílem je vzbuzovat poptávku po méně konzumním, ale naopak duchovnějším a také radostnějším způsobu života. Proto je dobré se více o otázku ekologie zajímat. Obsahem ekologické výchovy je udržitelnější způsob obývání světa. Což znamená: „Chovejme se k přírodě tak, aby ona byla s námi spokojená a abychom byli spokojeni s životem na naší Zemi“. Je jasné, že to není otázka několika málo let, protože již v dnešní době je naše příroda dosti zničená.¹⁰

2.1 Ekologická gramotnost, ekologické myšlení

Zvyšování ekologické gramotnosti je prvořadým cílem ekologické výchovy. Za základní ekologickou gramotnost se považuje zejména získání základních znalostí a dovedností potřebných k pochopení zákonitostí vztahů člověka a biosféry, k praktickému řešení ekologických problémů a ke včasné prevenci jejich vzniku, k prosazování zásad udržitelného rozvoje každodenního života rodiny i společnosti. Důležitým prvkem utváření ekologické gramotnosti je rovněž formování ekologického svědomí, které člověku brání v neuvážených skutcích poškozujících životní prostředí

⁹ srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000, s. 13-14. ISBN 80-902954-0-1.

¹⁰ srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000, s. 14- 15. ISBN 80-902954-0-1.

nebo jej vybízí k aktivnímu vystupování ve prospěch přírody. V praxi se často setkáváme také s pojmem ekologické myšlení, které můžeme považovat za projev výše zmiňované ekologické gramotnosti. Ekologicky myslet znamená ctít přírodní zákonitosti, předvídat a domýšlet důsledky všech zásahů a vlivů člověka na přírodu. Ekologicky myslet znamená také respektovat staleté zkušenosti našich předků, pro které byl každodenní úzký kontakt s přírodou samozřejmou součástí života. Nestačí však jen vzít rozum do hrsti, nezbytné jsou zde alespoň základní znalosti z vědního oboru ekologie.¹¹

Základní principy ekologické výchovy jsou tyto:¹²

„Ekologická výchova překonává dílčí znalosti o jednotlivých složkách životního prostředí a paralelní zkoumání přírody a společnosti, zamezuje roztříštěnosti a izolovanosti poznatků o přírodě a společnosti.

Je uměním kritického úsudku, vede k permanentní diskusi o našem vlastním obrazu světa a k soustavnému přehodnocování našich návyků a činností. Žádá sebereflexi vlastního jednání a chování spojenou s procesem sebepoznání a sebehodnocení.

Má komplexní charakter, z něhož vyplývá potřeba celistvosti globálního přístupu k pochopení vztahů, časových a prostorových souvislostí různých jevů a problémů životního prostředí.

Má kořeny ve vlastní životní zkušenosti. Vyžaduje poznání, pochopení, prožívání, orientaci na jednání – z toho vyplývá potřeba vyučovat a učit živě, v přímém kontaktu s přírodou, včetně praktického tréninku modelových situací“.

---

¹¹ srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brn: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000, s. 18-20. ISBN 80-902954-0-1.

¹² Tamtéž, s. 19.

3. Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta ve školách a školských zařízeních

Právním na informace o životním prostředí a z Usnesení vlády České republiky ze dne 23.10. 2000 č. 1048 o Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice. Environmentálním vzděláváním, výchovou a osvětou se rozumí: ¹³

- předávání soustavy znalostí a dovedností týkajících se zákonitostí biosféry, vztahů člověka a životního prostředí, problémů životního prostředí z globálního i lokálního hlediska a možností i způsobů dosažení udržitelného rozvoje,
  - rozvinutí schopností uvažovat v souvislostech a chápat interakci ekologických přístupů, technicko technologických, ekonomických i sociálních,
  - příprava aktivity a tvořivosti zaměřené k žádoucímu jednání,
  - ovlivňování vztahu k přírodě, odpovědnosti za jednání vůči prostředí, ohleduplnosti a spolupráce v mezilidských vztazích,
- působit a utvářet hierarchii životních hodnot a celkového životního stylu ve smyslu potřeb udržitelného rozvoje.

„Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta představuje nezastupitelný významný předpoklad udržitelného rozvoje, který je v celém světě pokládán za jedinou možnou pozitivní alternativu rozvoje lidské civilizace. Vytváření podmínek pro jeho realizaci patří i mezi prvořadě zájmy Evropské unie. Základním předpokladem nastoupení cesty k udržitelnému rozvoji je zvýšení ekologického vědomí lidí a jejich odborná připravenost pro kvalitativně nové přístupy v celé technicko ekonomické a sociální oblasti“. ¹⁴

¹³ . Metodický pokyn k environmentální výchově 14. prosince.2001 [online]. [cit. 2006 – 25 – 05]. Dostupné na Internetu: http://www.lipka.cz/tilia/metodicky_pokyn_msmt.htm.

¹⁴ Metodický pokyn k environmentální výchově 14. prosince.2001 [online]. [cit. 2006 – 25 – 05]. Dostupné na Internetu: http://www.lipka.cz/tilia/metodicky_pokyn_msmt.htm.

3.1 Instituce zaměřené k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě v resortu školství, mládeže a tělovýchovy

Mezi instituce zajišťující plnění Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvětě v resortu školství, mládeže a tělovýchovy patří: ¹⁵

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na magistrátech
- pedagogická centra,
- základní a střední školy,
- mateřské školy,
- školní družiny, školní kluby, domovy mládeže,
- střediska pro volný čas dětí a mládeže.

Velký význam pro zvyšování odborné a metodické úrovně environmentálního vzdělávání, výchovy a osvětě mají také vysoké školy, zejména fakulty připravující učitele. Činnost institucí v resortu školství při zajišťování environmentálního vzdělávání, výchovy a osvětě je provázána s činností institucí působících v dalších resortech a s nevládními organizacemi, zaměřeným k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pověřuje řízením úkolů environmentálního vzdělávání, výchovy a osvětě svého odborného pracovníka, který v této oblasti spolupracuje s pověřenými představiteli přímo řízených organizací resortu školství i s představiteli nevládních organizací. K zajišťování odborné a metodické úrovně environmentálního vzdělávání, výchovy a osvětě a k šíření informací v této oblasti jsou využívány Výzkumný ústav pedagogický a Národní ústav odborného vzdělávání, Institut dětí a mládeže a Ústav pro informace ve vzdělávání.

---

¹⁵ srov. *Metodický pokyn k environmentální výchově* 14. prosince.2001 [online]. [cit. 2006 – 25 – 05]. Dostupné na Internetu: http://www.lipka.cz/tilia/metodicky_pokyn_msmt.htm.

3.2 Doporučený postup pro školy a školská zařízení

Pro realizaci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty se školám a školským zařízením doporučuje následující postup:¹⁶

- zpracovat program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty jako součást koncepce školy a školského zařízení,
- pověřit jednoho z pedagogických pracovníků koordinací environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, vytvářet podmínky pro jeho práci (koordinátor ekologické výchovy),
- zvyšovat odbornou úroveň koordinátora environmentálního vzdělávání a výchovy, umožňovat mu účast ve vzdělávacích akcích,
- vytvářet podmínky pro vypracování a realizaci programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty,
- podporovat další vzdělávání učitelů a ostatních pedagogických pracovníků, zaměřené na environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu,
- zajišťovat vybavování školy učebními pomůckami potřebnými pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu,
- zabezpečovat postupnou ekologizaci provozu školy (šetření energií, třídění odpadů a pod.).

4. Ekologická výchova ve volném čase

Ke zdrojům motivace k mimoškolní ekopedagogické práci patří dětská tvořivost, schopnost citlivého vnímání a kladného přijímání aktivit směřujících k většímu

---

¹⁶ srov. *Metodický pokyn k environmentální výchově* 14. prosince.2001 [online]. [cit. 2006 – 25 – 05]. Dostupné na Internetu: http://www.lipka.cz/tilia/metodicky_pokyn_msmt.htm.

porozumění přírodním zákonitostem. Mnozí ekopedagogové vedou své kroužky či oddíly způsobem, který lze označit principem křížovky, ve které jsou vodorovně uvedeny obsah a formy prosazované vedoucím. O předpokladech a způsobech práce vedoucích zájmových útvarů nejrůznějších dětských organizací existuje celá řada literatury, proto bych je letmo uvedla některé ze zásadních požadavků na zodpovědné vedení dětských kolektivů: pedagogické vlohy, cit a schopnost empatie, schopnost povzbuzovat je k lepším výkonům a zvyšovat sebedůvěru těch, kteří to skutečně potřebují apod. Je to celá řada dalších požadavků, ale to není hlavním bodem této práce.¹⁷

4.1 Mimoškolní ekologická výchova

V této kapitole bych se chtěla zabývat mimoškolní ekologickou výchovou. Nejen, že je o ní velice málo literatury, ale je to vlastně důležitá součást mé práce.

„Dnešní děti už nemají dědečky a babičky – venkovany tradičního ražení. Netráví v jejich hospodářství prázdniny, které by poznamenaly přístup ke světu na celý život. Rodiče je vozí spíš do kempů a hotelů přímořských letovisek, na autokarové zájezdy do cizích měst. Nečekaně naléhavým způsobem vystupuje nyní do popředí význam stovek či tisíců nejrůznějších kroužků či jiných organizací, které sdružují děti podle jejich zájmů. Důvěrný, obdivný a napodobující vztah vnuka k dědovi může být nahrazen spíš vztahem ke staršímu kamarádovi – vedoucímu malé skupiny, než vztahem k sebelepší učitelce ve třídě.“¹⁸

Zájmové činnosti s přírodovědnou, ochránářskou a environmentální tematikou vyrostla během několika posledních let obrovská konkurence, která ještě neřekla poslední slovo. Obří supermarkety či hypermarkety, které lákají zákazníky k víkendovým neboli odpočinkovým nákupům. Podle mínění sociologa prof. Jana

---

¹⁷ srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno : Vzdělávací nadace Jana Husa 2000, s .130. ISBN 80-902954-0-1.

¹⁸ MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno : Vzdělávací nadace Jana Husa 2000, s .129. ISBN 80-902954-0-1.

Kellera se tato centra stávají pro lidi tím, čím byly chrámy a kostely ve středověku. Obojí stavby jsou monumentální prostory, ve kterých se lidé cítí dobře, přítomnost mnoha barev, zvuků, vůní i jiných vjemů, které útočí na naše smysly. Spousta lákadel, které jsou na jednom místě, kterým nejde odolat. Smysluplná, soustavná činnost zájmových oddílů či kroužků má oproti prchavým zážitkům z chrámů konzumu nepochybně řadu předností : dopřává dětem, že mohou někam patřit, někomu být užiteční, sdílet radosti i starosti svého oddílu, věnovat se činnosti pro druhé i pro přírodu. Dobrý oddíl má na dítě obrovský vliv – v pěstování návyků, houževnatosti, smyslu pro kolektiv i toleranci ke slabším či jinak postiženým. Společné zážitky z terénních brigád, hraní divadla, zpívání, her, vyvěšování budek, opatrování oddílové rezervace, z otvírání studánek, letních a zimních táborů jsou ještě umocňovány nejrůznějšími tradicemi a klubovými rituály. Také sem patří spontánní aktivity v rámci akcí kolem Dne země, při dnech otevřených dveří. U dětí nesmí chybět tvořivost, schopnost citlivého vnímání a kladného přijímání aktivit směřujících k většímu porozumění přírodních zákonitostí. Mnozí amatérští i profesionální pedagogové volného času se dokáží dětem věnovat soustavně, s láskou a plným zaujetím. A je tu dáván důraz na potřeby dětí. Vedoucí mají za úkol v dětech rozvíjet : tvořivost, tolerantnost, schopnost argumentovat, nebýt líní, sobečtí a lhostejní, připravovat je pro ekologicky únosný způsob života v realitě. ¹⁹

4.1.1 Ekopedagog

Zásady práce ekopedagoga jsou shrnuty v tzv. Ekopedagogovu osmeru, což jsou metodická doporučení pro přípravu a vedení ekologických výukových programů (**EVP- ekologický vzdělávací program**) v oddíle, střediscích ekologické výchovy, kroužcích atd. ²⁰

---

¹⁹ srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno : Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000, s. 130 - 131. ISBN 80-902954-0-1.

²⁰ srov. Tamtéž, s. 135 – 137.

EVP má přesně vymezený cíl s jasným ekologickým rozměrem a důrazem na souvislosti, máme ujasněno, co chceme dětem sdělit, co je naučit, k čemu je získat. Dovedeme zcela konkrétně formulovat, co ekologického náš program přináší. Písemnou přípravu je dobré dopracovat do podoby metodického listu, avšak až po důkladném praktickém ověření a praktickém vyzkoušení. Díky metodice mohou tento program vyučovat i jiní lektoři než jeho autoři, všechny používané pomůcky mají být originální, kvalitní, estetické a pečlivě zhotovené.

EVP je vždy odborně správný a aktuální. Snažíme se vzájemně vyvažovat lokální, regionální a globální pohledy na řešený problém. Za žádných okolností nepodáváme chybné, zkreslující či přílišně zjednodušené informace. Soulad mezi sdělovanými a skutečnými postoji lektora zvyšuje důvěryhodnost a účinnost jeho působení.

Obsah EVP navazuje na osnovy vyučovacích předmětů. Podle možností zahrnuje i náměty, jak v daném tématu pokračovat ve škole i mimo ni. Vytrvale usilujeme o zpětnou vazbu v podobě kritických názorů pedagogů, vychovatelů na obsah a formu EVP a jejich požadavky se snažíme naplňovat s co největší vstřícností.

V roli ekopedagogů nezahlcujeme děti celým objemem svých dovedností, naopak dbáme na to, aby pokud možno každé dítě mělo v průběhu programu příležitost formulovat a vyjádřit osobní názor nebo uplatnit svůj nápad. Je velmi důležité, aby se ke slovu opakovaně nedostávali jen asertivní žáci, ale i ti pomalejší a méně pohotoví. Průběžně vytváříme ovzduší příhodné k rozvíjení praktického myšlení, ale i schopností a vůle naslouchat názorům ostatních. Průběžně oceňujeme veškerou žádoucí aktivitu, pozornost a dobrou snahu dětí.

V rámci EVP využíváme aktivizující a interaktivní metody založené na vzájemné spolupráci a komunikaci dětí. Dbáme na vyváženost, pestrost a rovnoměrné zastoupení jednotlivých součástí EVP – vzdělávacích, pohybových, hravých a soutěživých, přemýšlivých a tvořivých, tzn. tvořivých nejen rukama (s možností přímého kontaktu s materiálem, vyzkoušení pracovního postupu, výtvarných technik apod.), ale i tvořivých hlavou (např. objevování a řešení problém, vyhodnocování a formulování

závěrů, uvědomování si plurality názorů, hledání více možných řešení jednoho problému aj.) Z praktických důvodů nezařazujeme tutéž aktivitu do více programů. Co nejvíce podporujeme týmovou práci a aktivní zapojení všech členů skupiny, vybízíme k řešení problému společnými silami.

Musí-li se EVP konat program v interiéru, provozujeme ho v co nejpříjemnějším prostředí. Hned od začátku navazujeme atmosféru obousměrné komunikace, sdělíme základní údaje o programu, představíme lektory i středisko včetně místních zvyklostí z oblasti domácí ekologie, ujasníme si pravidla chování a způsoby vzájemné komunikace. Co nejhojněji využíváme přímého kontaktu s přírodou, s živými i neživými přírodninami, ukázek různých vývojových a fenologických stadií, určování přírodnin podle klíčů, pomocí dalekohledů, lup, pobytových znamení apod. Práci s přírodními materiály umožňujeme dětem vyzkoušet si jednodušší způsoby jejich zpracování. (např. mletí obilí, výroba tvarohu, filcování vlny, spřádání ovčí vlny, práce na jednoduchém textilním stávkou, tvoření z keramické hlíny, šustí, slámy, proutí).

Součástí EVP je vždy závěrečné opakování s aktivní účastí dětí, kdy probrané téma opakujeme různými způsoby – soutěží, hrou, besedou, dramatickou etudou, pokusem, přípravou, simulací televizní reportáže či vědecké konference apod. S návaznými poznatky a dovednostmi začínáme až po ověření, že ty předchozí byly dostatečně osvojeny. V případě potřeby znovu připomeneme probírané souvislosti stručným závěrečným shrnutím celého tématu. Reakce a výsledky dětí při opakování jsou do značné míry vysvědčením úspěšnosti lektorů, mohou být také inspirací pro ostatní pedagogy a vychovatele, které se s dětmi těchto programů zúčastní.

Každý účastník si z EVP zpravidla odnáší domů vlastnoruční výrobek, osobně zasazenou rostlinku v kelímku či jiný výtvar. Doprovázejícím pedagogům či vychovatelům je vhodné poskytnout leták s aktuálními informacemi o stavu životního prostředí v regionu, přehled připravovaných akcí střediska ekologické výchovy pro veřejnost, pozvánky do kroužků, doplňující informace k obsahu výukového programu.

4.1.2 Ekohry

Když uvažujeme nad samotným názvem tohoto souboru her, zdá se, že by se více hodilo nazvat je hrami na vnímání. Důvodem je i to, že vybrané hry lze obtížně zařadit mezi ekohry zabývajícími se vztahy v přírodním prostředí, nejsou to hry tématicky ekologické, simulační či specifické. Nejblíže mají k ekohrám přírodovědným, které se neopírají důsledně o ekologické vztahy a mají jednoduchý přírodní námět. Nejdůležitější při těchto ekohrách musí být vzbuzení zájmu o vše živé. To obstarávají některá drobná cvičení a úkoly přibližující život v přírodě. Další hry jsou zaměřeny na koncentrované vnímání části přírody. Jednoduché ekohry vytvářejí na kursech a akcích v přírodním prostředí atmosféru bližšího porozumění přírodě. Tohoto lze využívat v průběhu pěšího, vodáckého nebo cyklistického putování. Nabízí nám četná zastavení u naučných stezek a chráněných přírodních lokalit. Po několikaleté praxi se staly nenáročné ekohry jedním z neúspěšnějších programů řady akcí. Naše cesta k ekohře ukazuje, že programy s ekologickou tematikou nabízejí ona tolik potřebná „velká dobrodružství“. Ekohry si tak vydobily důležité postavení mezi dobrodružnými programy v přírodním prostředí.²¹

5. Prostory, areály, střediska a zařízení, které se mohou uplatnit v ekologické výchově a volném čase

Těchto prostor, areálů, středisek a zařízení je velice mnoho, ale mezi ty nejzákladnější patří²² :

Prostory a zařízení pro pobyt v přírodě, pro její poznání i ochranu a pro příležitost k prožitku přírody – běžnými zahradami a parky počínaje a areály vybavenými atrakcemi vysoké technické úrovně konče, umožňují oddech a zábavu.

---

²¹ srov. NEUMAN, J. *Dobrodružství hry a cvičení v přírodě*. Praha : Portál, 1998, s. 275-276. ISBN 80-7178-218-1.

²² srov. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno : Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000, s. 132 - 133. ISBN 80-902954-0-1.

Zařízení umožňující hlubší kontakt s některou součástí reality jako je příroda – vytváření nových krajín s jezírky, parky a vodopády.

Pobyty v přírodě – její ochrana a poznávání má velký význam v celé Evropě pro uchování ostrůvků a ostrovů relativně nenarušené přírody a zachování pozitivního vztahu člověka k ní. Příroda se stává pro volnočasové aktivity objektem pozorování, poznávání i ochrany. Takto vznikly chráněné krajinné oblasti, maloplošná území přírodních rezervací s přísným režimem i rozsáhlé národní parky.

Městská střediska ekologické výchovy – hlavní činností je podporování přírodnějšího prostředí na sídlištích i v historických jádrech velkoměst. Snahou městských středisek by mělo být zvýšení poptávky po produktech ekologického zemědělství, po pobytu ve zdravé přírodě a měla by pomáhat při realizaci některých nových parků ve středu měst.

Terénní (pohybová) střediska ekologické výchovy – tato střediska jsou vysoce ceněna především pro výuku, kterou poskytují většinou pětidenní pobytové programy zaměřené na terénní pozorování a ochranu přírody, na vývoj vztahu člověka ke krajině, na současný stav životního prostředí v regionu. Patří sem např. (Chaloupky, sdružení Pavučina aj.).

Chráněných krajinných oblastí je na našem kontinentu 20 tisíc. Zahrnují dosti rozsáhlá území. Jejich soustava zahrnuje jak rozvoj rekreační pedagogiky, tak i jejich výchovné využití, sem spadají i národní parky, které se snaží působit na veřejnost a tím ji i vychovávat k ochraně přírody. Všechna tato zařízení pomáhají uskutečňovat volnočasové aktivity, dětí, mládeže a dospělých, které jsou šetrné k přírodě: výlety, exkurze, poznávací soutěže a hry, putování po turistických značených stezkách, pozorování přírodních dějů.

Nyní bych se chtěla konkrétněji o některých z nich zmínit, abyste si dokázali představit, co vše se dá v těchto areálech a střediscích dělat.²³

1. Ekologická výchova v NP a CHKO Šumava

Programy ekologické výchovy zaměřené na šumavskou přírodu a její ochranu jsou nabízeny ve specializovaných střediscích. Při programech se snaží o rozvoj tvořivosti dětí, jejich vnímavosti a porozumění přírodě s důrazem na jejich kontakt s přírodním prostředím. Zde se nejvíce pracuje s dětmi od šesti do patnácti let věku a to ve třech střediscích ekologické výchovy a to: ve Vimperku, ve Stožci, v Kašperských Horách a v Kvildě.

IS Kašperské Hory je informační středisko, které je specializováno na realizaci programů ekologické výchovy pro mateřské a základní školy. Je zde k dispozici promítací sál, laboratoř a klubovna ekologické výchovy, kde probíhají během školního roku ekologické programy.

IS Kvilda kromě informační činnosti nabízí v letních měsících botanické, mykologické, geologické a historické vycházky, odborné přednášky o historii Kvildy a Šumavy. IS Stožec je informační středisko, které je otevřeno od května roku 2001. V prvním patře budovy se nachází ubytovna pro účastníky vícedenních programů ekologické výchovy. Kapacita ubytovny je 22 osob. Dále je k dispozici klubovna, kuchyňka. V přízemí budovy se nachází expozice na téma „les“ a videosál. Vimperk je sídlem Správy NP a CHKO Šumava, kde se také uskutečňují programy ekologické výchovy od roku 1995. V roce 2002 je k dispozici učebna pro realizaci těchto programů.

---

²³ srov. LAUX, L. KULICH, J. „*Pojďme na to od lesa*“. Vimperk : Správa Národního parku Šumava, 2003, s. 553 – 561.

2. Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina

Je to celostátní síť organizací specializovaných na ekologickou výchovu, vzdělávací osvětu. Na základě svých stanov SSEV Pavučina podporuje vzájemnou výměnu zkušeností svých členů, zprostředkovává příjem a šíření aktuálních informací, zastupuje, obhájí společné zájmy členů, napomáhá udržovat pospolitosti mezi členy, přijímá vnitřní pravidla a standardy pro činnost pro zapojení a vstup dalších středisek do SSEV Pavučina.

Sdružení Pavučina je pro členská střediska servisní organizací zastupující společné zájmy vůči centrálním orgánům veřejné správy, informující o vývoji a změnách v oblasti ekologické výchovy a zajišťující společnou propagaci. Členská střediska v rámci své činnosti nabízejí denní a pobytové výukové programy, vzdělávací akce pro pedagogické pracovníky, mimoškolní aktivity pro děti a mládež, akce pro širokou veřejnost, vydávají publikace, pomůcky a metodické materiály.

Výukovým programem rozumíme tématický blok ekologicky zaměřených aktivit připravených pro třídu dětí mateřské školy, žáky základní či studenty střední školy. Důležitými prvky při sestavování programů jsou návaznost na vzdělávací programy, odborná správnost, respektování vývojových potřeb dětí a mládeže, probuzení zájmu, názornost, hravost, spolupráce a tvořivost. V programech jsou využívány specializované pomůcky, ekovýchovné areály středisek ekologické výchovy nebo přímo školy. Pobytové programy probíhají ve střediscích a proti denním umožňují rozsáhlejší a intenzivnější působení, jednotlivé činnosti používané i v denních programech je možné spojit do většího logického celku.

Vzdělávací akce pro pedagogické pracovníky se zaměřují na výměnu zkušeností mezi pedagogy, na pedagogickou pomoc učitelům, na odborné znalosti z oblasti ekologie, životního prostředí a ochrany přírody.

Mimoškolní činnost pro děti a mládež členská střediska zajišťují prostřednictvím téměř sta vlastních kroužků a oddílů, které se pravidelně scházejí, i prostřednictvím

několika set nepravidelných aktivit pro neorganizovanou mládež, a to formou exkurzí, výletů, letních táborů, soutěží apod. Mezi akce pořádané pro širokou veřejnost patří oslavy Dne Země a dalších významných dnů, ekologické večery, přírodovědné vycházky, výstavy, jarmarky, koncerty.

Publikační činnost členských středisek je velmi pestrá. Zahrnuje zpravodaje a bulletiny určené ke komunikaci s odbornou i širokou veřejností, publikace, brožury, pracovní listy na podporu přímé výchovné komunikace s odbornou i širokou veřejností, publikace, brožury, pracovní listy na podporu výchovné a vzdělávací činnosti, samostatné pomůcky a metodické materiály pro ekologickou výchovu, letáky, plakáty, naučné stezky pro osvětu nejširší veřejnosti, výroční zprávy, nabídky programů, kalendáře akcí.

3. Dřípatka – centrum ekologické výchovy, pracoviště SVIS MŠMT, Prachatice

Je to specializované školské zařízení pro školní i mimoškolní ekologickou výchovu a vzdělávání se zaměřením na děti a mládež všech věkových stupňů, na pedagogické pracovníky i veřejnost. Svojí činností navazuje na více jak třicetiletou tradici výchovy k ochraně přírody a péči o životní prostředí ve Stanici mladých ochránců přírody, založenou na dlouholetém působení pana Aleše Záveského, který je považován za zakladatele ekologické výchovy v ČR. Dřípatka poskytuje zájemcům výukové programy pro školy, které vycházejí z praktické činnosti přímo v terénu. Dále organizuje zájmové přírodovědné a ekologické kroužky, prázdninové dětské tábory ve spolupráci s NP Šumava.

4. Centrum ekologické a globální výchovy Cassiopeia, České Budějovice

Toto středisko vzniklo v roce 1995 při základním článku hnutí Brontosaurus Forest v Českých Budějovicích. Posláním organizace je výchova k trvale udržitelnému způsobu života. Další náplní centra jsou nejrůznější akce naplňující koncepci globální výchovy. Centrum připravuje programy ekologické výchovy pro mateřské, základní i střední školy, přednášky s ekologickou tematikou pro studenty vysokých škol

a semináře ekologické výchovy pro pedagogické pracovníky. Středisko vede dětské oddíly, připravuje letní i jarní tábory. V roce 2000 středisko získalo statut školícího střediska Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v oblasti environmentální výchovy. Nedílnou součástí činnosti, vzhledem k poloze jeho sídla, je organizace volnočasových aktivit pro děti a rodiče z přilehlých sídlišť.

5. Tereza, sdružení pro ekologickou výchovu

Tereza, sdružení pro ekologickou výchovu, je nezisková organizace. Hlavním cílem Terezy je rozvíjet ekologické myšlení dětí a dospělých, aby hlouběji chápali vztahy člověka jako jednotlivce, občana i celé společnosti vůči planetě Zemi. Tereza se snaží v lidech probouzet vědomí možnosti ovlivňovat dění na této planetě. Učí je chápat právo na zdravé a čisté životní prostředí jako jedno ze základních lidských práv. Je zde možné vstoupit do Klubu Tereza, členy tohoto klubu jsou děti i dospělí. Všechny je spojuje obava o jedinečnou oázu života pro lidi, živočichy a rostlinstvo.

Zde bych ráda uvedla některé příklady projektů Terezy, jakými je Globe, což je mezinárodní projekt zaměřený na sledování životního prostředí na místní i globální úrovni. Pomáhá propojovat předměty, vede studenty k samostatnému uvažování, získávání a třídění informací, využívání internetu, praktické použití jazyků. Studenti ze 107 zemí světa provádějí pozorování kvality životního prostředí ve svém okolí podle připravených protokolů. Naměřená data odesílají prostřednictvím internetu do databáze v USA a stejnou cestou obdrží zpracovaná data studentská i profesionální. Zpracování výsledků garantuje NASA, výsledky jsou přístupné na adrese www.globe.gov. Studentská data slouží vědcům pro ověřování hypotéz, studenti využívají profesionální a studentská data ke zpracování vlastních prací v rámci středoškolské odborné činnosti. Projektu GLOBE se v České republice účastní 90 škol. Česko patří od počátku projektu v roce 1995 vždy mezi pět nejaktivnějších zemí. Osm českých škol bylo zařazeno mezi 59 špičkových GLOBE škol na světě. Každoročně pořádá Tereza ve spolupráci s jednou ze škol GLOBE Games, kde se setkávají studenti, učitelé, vědci i vzácní hosté z ČR i ze zahraničí. Dalším zajímavým projektem je Projekt Ekoškola, která pomáhá školám v provádění celoškolské environmentální

výchovy, v realizaci vlastních projektů a v jejich úsilí o ekologizaci svého provozu. Projekt nabízí jednoduchý metodický postup, jak zapojit žáky do života školy a společně s nimi pracovat na zlepšení jejího fungování, a to nejen v oblasti ekologie. Školy splňují stanovená kritéria získávají mezinárodně platný titul Ekoškola a mohou užívat mezinárodně jednotné logo a vlajku Ekoškol. Projekt Ekoškola se totiž v roce 2005 stal součástí mezinárodní sítě ECO – Schols. Ekoškola je projekt mezinárodní organizace FEE, probíhá přibližně ve 30 zemích. Účastní se ho přes 13 000 škol a jeho popularita rychle roste. Začátečníci zvláště ocení metodickou pomoc a pracovní materiály, pokročilí zase množství tipů a inspirace.

7. Lesy České republiky

Zařadila jsem je zde proto, že spolupráce LČR se středisky ekologické výchovy je nový prvek. Od roku 2003 jsou pořádány odborné semináře o lesním hospodaření pro pedagogické pracovníky středisek, učitele základních i středních škol a další zájemce. Ráda bych se zde zmínila o účasti LČR v projektu lesní pedagogika, které se hodně týká volného času. Asi před třemi roky se v českých lesnických kruzích objevil nový pojem – lesní pedagogika. Garantem tohoto nového komunikačního nástroje s mládeží se stala integrovaná střední škola lesnická ve Vimperku, která začala pořádat kurz lesní pedagogiky. V roce 2002 již 22 pracovníků LČR absolvovalo tento kurz a další i v roce 2003. Kurzy jsou určeny pro ty lesníky, kteří se chtějí blíže seznámit s metodami a hravými formami seznamování dětí s ekosystémem lesa nebo pro ty, kteří již aktivně pracují (vedení kroužků, oddílů, vycházky a besedy). Metody lesní pedagogiky umožňují vnímat prostředí lesa pomocí všech smyslů, dozvědět se více o lese zábavnou formou – pomocí her a úkolů, objevování, poznávání a zkoumání nového a seznámit se s posláním lesníka pro děti přitažlivou formou. Hlavní cílovou skupinou jsou děti ve věku 9 – 12 let a nejčastější formou působení lesních pedagogů je hra. Lesní pedagogika si klade za cíl především prohloubit zájem dětí o les, zlepšit jejich vztah k lesu a k lesnímu hospodářství. Lesní pedagog děti a mládež seznamuje s prostředím lesa a hospodaření v něm pomocí her za přímého pobytu v lese. Myslím si, že je to velice praktické rozšíření pedagogiky i do jiných oborů a určitě to můžeme brát i jako rozšíření v rámci pedagogiky volného času.

5.1 Koncept environmentální výchovy a práce s veřejností v Národním parku a chráněné krajinné oblasti Šumava

Ráda bych se chtěla zmínit o konkrétnější práci environmentální výchovy v NPŠ, protože zde pracuji, a tak bych se chtěla více věnovat této organizaci a v následující části své práce bych také chtěla prakticky ukázat, jak se dá environmentální výchovy využít ve volném čase. Nejprve bych chtěla popsat, jaké cíle jsou využity při práci environmentální výchovy. Hlavní myšlenky ekologické výchovy ve velkoplošných chráněných územích jsou:²⁴

- orientace na své chráněné území, ale též zahrnout globální ekologické problémy
- využívání přirozené oblasti chráněného území pro originální setkání s přírodou v rámci výchovné práce
- přiblížit člověku přírodu jako něco pěkného, estetického a hodného ochrany
- výchova a vzdělávání, která spočívá v záměrném a pozitivním ovlivňování citů, znalostí, hodnot, postojů a jednání lidí ve vztahu k ochraně životního prostředí
- vysvětlování základních zákonitostí přírody s názornými ukázkami
- zprostředkování výukových programů pro školy
- organizování přednášek a besed pro veřejnost na různé téma

Také bych se chtěla zmínit o cílových skupinách, se kterými NPŠ pracuje:

1) Místní obyvatelé

Základním druhem činnosti pro tuto cílovou skupinu je poskytování informací o funkci, poslání a úkolech ochrany přírody a národního parku, věcné informace o území NP (propagační materiály, informační střediska, pořádání besed a exkurzí).

²⁴ KUČEROVÁ, M. VLK, V. TROJANOVÁ, K. *Koncepce environmentální výchovy a práce s veřejností v NP a CHKO Šumava*. Vimperk : Správa NP a CHKO Šumava, 2003, s.12-20.

Programy ekologické výchovy, které budou vytvářeny pro místní obyvatele, musí mít jako cíl získání důvěry místních lidí, starostů obcí. Jde o navázání trvalé spolupráce. Je nutné vytvořit úzký vztah mezi touto skupinou a děním v parku. Možné metody práce:

- působit na starosty obcí
- programy pro místní obyvatele a širokou veřejnost
- odborné přednášky o NP a CHKO Šumava
- odborné konzultace o ochrany přírody
- časopisy pro veřejnost s regionální vazbou

2) Mateřské školy

Ekologická výchova nebo výchova k ochraně prostředí by měla u dětí předškolního věku utvářet základní vztahy k životnímu prostředí, probouzet citový vztah, k výtvarům lidské práce i k lidem samotným a poskytnout základní poznatky o správném i nesprávném vztahu a chování člověka k životnímu prostředí. Možné metody práce:

- působit na učitele (učitelky MŠ)
- programy pro děti MŠ, jakými jsou jednoduché programy o rostlinstvu a živočišstvu Šumavy
- zásady správného chování v přírodě
- vycházky a doprovody
- krátké přednášky
- vícedenní pobytové akce
- vícedenní pobytové akce s rodiči
- výstavy, dovednostní soutěže

3) Základní a zvláštní školy

Školní ekologická výchova patří mezi významné prostředky působení na mládež a jejím prostřednictvím i na rodiče. Ekologická výchova má napomáhat k utváření životního stylu, který by vycházel ze žádoucího směru vývoje naší společnosti – k trvale udržitelnému rozvoji. Ve školním věku je velmi nutné podporovat ekologickou výchovu a vzdělávání. Možné metody práce:

- působit na učitele ZŠ a ZVŠ
- programy pro děti ZŠ a ZVŠ – doplnění školní výuky
- přednášková činnost na různá témata
- průvodcovská činnost
- pobytové akce – mezinárodní tábory, letní škola ochrany přírody, víkendové akce pro děti i rodiče
- ekohrátky, soutěže

4) Střední školy – možné metody práce:

- působit na učitele středních škol
- programy pro studenty středních škol
- průvodcovská činnost
- tábory, víkendové pobyty
- výměnné pobyty se studenty z Bavorska
- brigády s možností výuky cizích jazyků

5) Návštěvníci chráněného území

K této skupině musíme přistupovat velmi zodpovědně. Je nutné si uvědomit, že návštěvníci patří mezi nejdůležitější cílovou skupinu, proto je nutné k ní nalézt co nejlepší přístup. Pro návštěvníky jsou připraveny informační střediska – buď se stálou či sezónní obsluhou, pikniková a odpočinková místa. Možné metody práce:

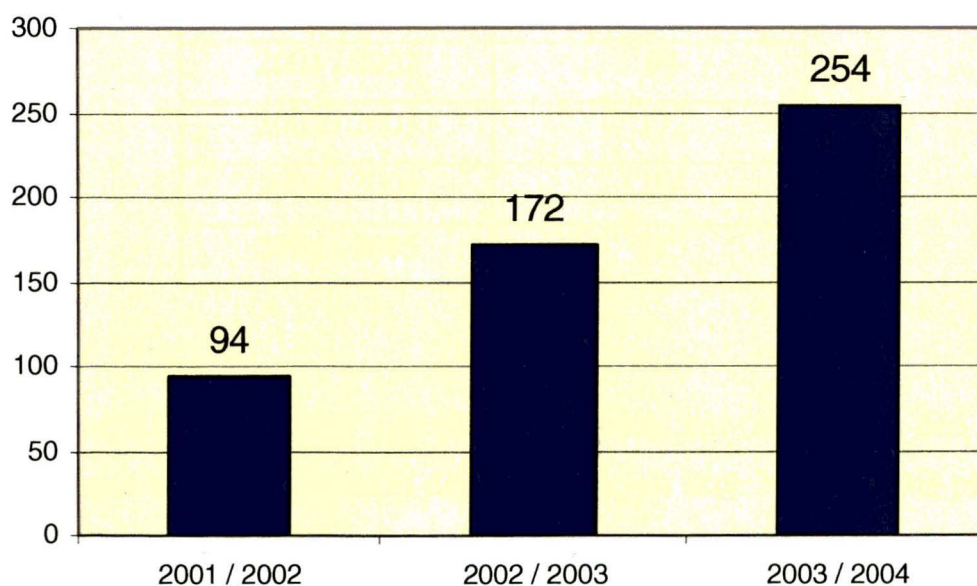
- přednášková činnost
- doprovody po NP a CHKO Šumava
- odborné exkurze
- odborné konzultace

6) Vlastní zaměstnanci

Jedním s rozhodujícím faktorům pro zlepšení stavu ekologické výchovy a strážní služby NP a CHKO Šumava je rozvoj pedagogických, psychologických a komunikativních schopností vlastních zaměstnanců Správy. Nejedná se jen o samotné specialisty pro ekologickou výchovu a práci s veřejností, ale i o všechny pracovníky, kteří rozhodující měrou přispívají k programům ekologické výchovy nebo ovlivňují vztahy s veřejností.

Také bych chtěla doložit, jak velký je zájem o ekologické programy a kdo je nejčastěji využívá viz. následující grafy

**Počty výukových programů za školní roky
2001/02 až 2003/04**

SEV Vimperk – školní rok 2004 / 2005 – počty výukových programů ekologické výchovy

	Celkem VP	Celkem dětí	Programy MŠ	Programy 1. stupeň	Programy 2. stupeň	Programy SŠ	Programy ZVŠ
Září	7	158	3	2	1	0	1
Říjen	39	750	7	20	10	0	2
Listopad	39	739	8	24	6	0	1
Prosinec	12	197	1	6	4	0	1
Leden	29	552	9	14	3	0	3
Únor	30	506	11	11	5	0	3
Březen	24	444	5	12	5	0	2
Duben	38	685	5	18	10	0	5
Květen	38	703	7	16	12	0	3
Červen	19	352	2	12	4	0	1
	275	5086	58	135	60	0	22

Srovnání s předchozími školními roky...

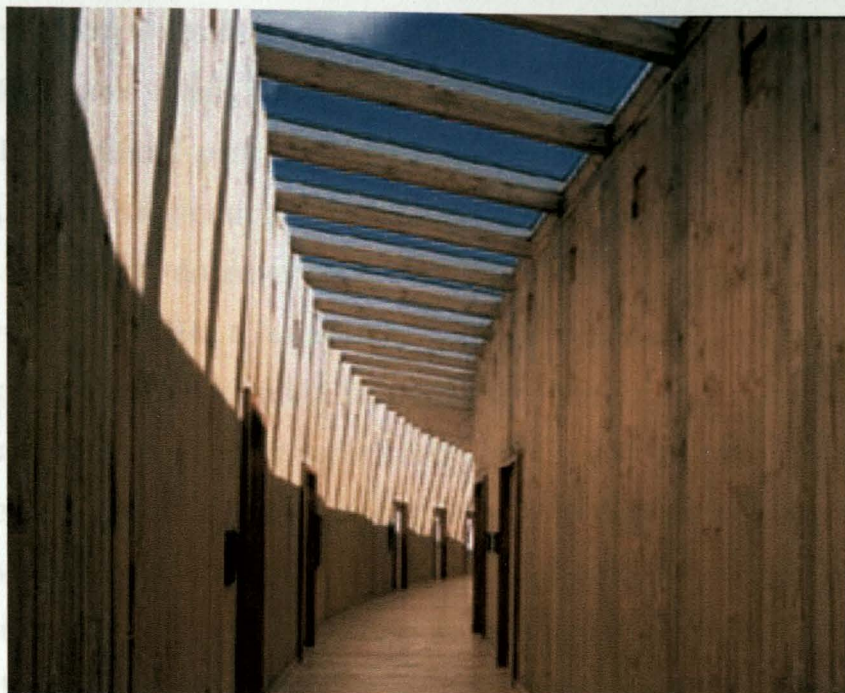
školní rok	počty výuk. programů
2001 / 2002	94
2002 / 2003	172
2003 / 2004	254
2004 / 2005	275

Jak je s následujících grafů patrné, tak nejvíce nás navštěvují děti prvního a druhého stupně a po nich následují děti z mateřských škol. Nemám ještě přehled za školní rok 2005 – 2006, protože ještě neskončil, ale z předběžného výpočtu vím, že tyto výsledky jsou velice podobné. Také bych se ve stručnosti zmínila o financování

Správy Národního parku Šumava, konkrétně ekologické výchovy. Tyto programy jsou financované státem, tedy ze státního rozpočtu, proto je tedy většina výukových programů dělána zdarma. Také nám některé projekty, jakým je mezinárodní tábor pomáhají financovat různé granty, které jsou vypisovány v rámci česko-německé spolupráce, či z Phare nebo Evropské unie. Jiný druh financování, jakými jsou třeba sponzorské dary, zde nejsou možné.

5.1.1 Mezinárodní spolupráce v rámci ekologické výchovy v NPŠ

NP Šumava sousedí s NP Bavorský les. Proto se zde nabízí ideální možnost přeshraniční spolupráce. Národní park Bavorský les má s ekologickou výchovou a prací pro veřejnost dlouholetou zkušenost. Tato vzájemná spolupráce by mohla probíhat se všemi cílovými skupinami. Chtěla bych vás seznámit s projektem, který byl vypracován pro mezinárodní spolupráci v ekologické výchově a který se dá využít pro děti, mládež a dospělé zvláště ve volném čase. Tento projekt se týká místa, které se nachází v Národním parku Bavorský les, a touto cestou bych vás s ním blíže seznámila. V tábořišti, blízko kempu v divočině na Falkensteinu, bylo vybudováno pět různých ubytovacích zařízení (chaty nebo stany) podle obydlí původních obyvatel národních parků v různých částech planety Země. V nich může přenocovat 6-8 lidí. Tyto chatičky nabízejí výchozí body pro tvořivou práci ve skupinách. Chatičky nebo stany jsou stavěny podle architektury příslušného národa či země, jsou postaveny pod vedením odborníka z chráněného území. V tematicky zaměřených chatičkách tohoto kempu (např. jeskyně nebo vodní dům) mohou děti a mládež zpracovávat různě volně zvolené projekty na různá témata a také zde přespávat. Měla by se zde vyvíjet intenzivní projektová práce týkající se jednotlivých typů obydlí pod pedagogickým dozorem. Vznikají partnerství skupin z oblasti Bavorského lesa, Šumavy a CHKO i jiných částí země. Využití se předpokládá do roku 2014. Tato mezinárodní vesnička bude používána také jako start pro různé toulky přírodou v národním parku. Kromě toho se zde setkává mládež německo- českého parlamentu mládeže.

Cílem je intenzivní tvořivá práce. Zprostředkované kompetence se rozlišují podle oblasti projektu. Projektivní práce se zúčastněnými sází na osobní motivaci a předpokládá týmovou a kooperační schopnost. Pedagogická práce kolem mezinárodní vesničky umožňuje setkávání se s kulturními vzory a také zprostředkuje schopnost k solidaritě. Dalším aspektem je reflexe vlastního životního stylu a vlastního konzumního vzoru, podporující praktické společenství, které se týká životních podmínek v národním parku i v dalších částech země. Tyto malé skupinky představují své zjištěné výsledky. Skupinová práce, společné diskuse, hry, ale také si navzájem vyměňují elementy zážitkové pedagogiky, budují interdisciplinární vědomí a také své myšlenky. Modul německo- českého parlamentu mládeže podněcuje společensko-politické angažování mládeže v regionu a iniciuje demokratické procesy. Jsou vyvíjeny jako schopnost hledět do budoucna, schopnost plánování a posilování disciplíny. Účastníci projektu by měli pochopit přírodu a vytvořit si osobní postoj k divočině obou národních parků. Svět objímající myšlenka národního parku, skrze poznání jiných částí světa nebo regionu, by měla být zakotvena. Pak bude jasné, jaký přínos k zachování světového přírodního dědictví vloží každá země nebo každá oblast. Projekt „Člověk a divočina“ se dělí na různé cílové skupiny. V modulu mezinárodní

vesničky jsou uživateli vesničky německá a česká mládež z regionu. Neměli by však být oslovováni pouze mladí, ale i širší veřejnost. Parlament mládeže chce přivést mládež z oblastí národních parků k diskusi. Toulky divočinou jsou k dispozici všem věkovým skupinám z regionu, ale také zde je zvláštní pozornost zaměřena hlavně na mladé lidi. O dalších doprovodných měřítkách budou skupiny mladých strážců osloveni stejně jako strážci a lesní vůdci. Je zde vybudováno pět různých chatiček a stanů obyvatel národních parků, různých částí planety. Zde například stojí : stan beduinů-mauretánských nomádů vedle chatičky z tropického deštného pralesa střední Ameriky nebo mongolské jurty. Chatičky jsou vybaveny tradičními předměty, které zobrazují životní styl příslušných obyvatel. Chatičky nebo stany byly nebo budou postaveny původními obyvateli a transportovány do Bavorského lesa. Zde budou s pomocí skupin z regionu společně se zástupcem z příslušné ochranné oblasti vybudovány. V zimě budou opět rozebrány a uloženy. V divokém kempu žáci vyvíjejí projektové práce, zpracovávají volně zvolené projekty a také zde nocují. Předměty zařízení mohou nabízet příležitost se seznámit s životním stylem příslušné země původu. Vztah ke globálním problémům, jako např. regionálním zvláštnostem, rozdílným životním podmínkám a zacházení s tradičním vědomím o přírodních finančních zdrojích se nabízejí samy od sebe. Mnozí by nevyměnili pohodlí všedního dne např. toaletu za přírodní záchod, kam je to v noci příliš daleko, nebo za chybějící tekoucí vodu. Ve vesnici chybí komfort a pohodlí, také mají omezené finanční prostředky.

Samozřejmě, a to musíme na tomto místě zdůraznit, aby se předešlo omylům, není na místě glorifikovat jednoduché životní vztahy, ani vzývat puritánský životní styl, ani budovat atraktivní muzeum, v kterém bude opečováván folklór. Mnohem více slouží chatičky a lidé, kteří v nich žijí, jako srovnání, které sjednocuje vlastní životní styl k podotázkám.

Pedagogická osnova

Přenocování a všední den v zemských chatkách zprostředkují během pobytu dojem, způsobu života lidí v chráněných územích. Začíná se u chaty, která má speciální

charakter stavebního slohu. Kupevnění vlivu těchto zařízení v chatách, podle tradičního způsobu stavění, je také ovlivněn způsobem života jejich rodných obyvatel a to vše má na to veliký vliv. Tento pobyt má také podle země původu ukázat, jaké vaří tradiční jídlo a v těchto skupinách ho také uvařit. Úkolem každé chatové skupiny je během pobytu ukázat odlišný způsob života lidí v chráněném území. K tomu dostanou rozsáhlý informační materiál, připravený pro každou chatku. Tady jim jsou nápomocni vychovatelé a také zkušenosti, které během pobytu budou absolvovat. Např. život v chatách kočovníků, kde celý jejich majetek putuje s nimi. Tomu odpovídají i otázky např. Co je pro ně důležité? Co skutečně potřebují?

Mohli by se také zabývat aktuálními problémy v tradiční a moderní společnosti. Nebo také, jak to vidí rodina z příslušné země : školu, cestu do školy, nákupy, práce? A jak to chodí na relativně malé ploše Národního parku Bavorský les – ve vaší divočině?

Situace v národním parku Bavorský les reflektuje společně s vychovateli vztah k jistým zemím. Obsahem bude zúčastnit se zadání chráněných územím jakým je např. ochrana pralesa v Severní Americe. Tato ochrana stojí lidí velké úsilí. Presentace zážitků a výsledků se děje ve volně zvolené formě jakým je např. divadlo, tvorba, přednáška, text a toto zpracovává skupina sama. Během tohoto pobytu na ně dohlíží pedagogický dozor a podporuje je rada.

Materiály

Pro každou chatku bude podrobně zhotoven chatový řád, který bude informativně upraven. Tyto materiály zahrnují data k zemím, ze kterých chatky pocházejí, z politické situace a právě také z přírodovědné potřeby. Přitom existují materiály jako např. zeměpisné mapy, také se to týká otázek např. jaký vztah má Německo s Mongolskem. Doplněny budou údaje o bajkách a pohádkách nebo recepty typických jídel. Také se budou týkat charakteristických oblečení, hudebních nástrojů aj.

Závazky

Poblíž divokého kempu na Falkensteinu vzniká informační centrum Národního parku Bavorský les „ Dům v divočině“, kde se vzal nápad instalovat výstavu „Divokých myšlenek“.

Za nádražím v Ludwigstalu je dům týkající se divočiny. Divoký kemp a mezinárodní vesnička je vázána na veřejnou dopravu. Skupiny mohou z nádraží přijít do divokého kempu či putovat do vesničky. Stojící infrastruktura, jako letní kuchyně a toalety, bude v divokém kempu využita. Právě tak bude využíván do určité míry personál, jakým jsou : pedagogičtí vedoucí, techničtí vedoucí, absolventi FOD, dobrovolníci. Dodatečně to budou účastníci evropských partnerů nebo praktikantů.

Příprava

Skupiny, které přijdou do vesničky, mají být na návštěvy intenzivně připravovány.

Pak mohou následovat různé cesty :

internetové stránky o vesnici s informacemi o jednotlivých chatách uměleckého původu a chráněného území na Downloadu.

odpovědný partner z chráněného území

školní třídy druhého stupně v chráněných územích pro výměnné pobyty nebo přes e-maily. Těchto partnerských tříd není mnoho ke stejným konfrontacím otázek bývalý pracovníci pomoci rozvojovým zemím, kteří znovu v Německu žijí (tato výměna bude v projektu podepsána) lidi příslušných zemí žijící v Německu. Výstavba této sítě následuje během projektu, kde se bere ohled na jednotlivé struktury. Návštěva může ve škole pomoci na přípravu ve vyučování: biologie, cizí jazyk, umění, dějepis. Tato příprava bude vyžadovat např. připravenost, zadání volně položených témat. Příprava bude následovat v malých skupinách později v chatových skupinách. Již v přípravné fázi stojí vedoucí skupiny, který v kontaktu s vychovatelem definuje odpovídající možná témata.

Pobyt

Pobyt ve vesničce je každý den ovlivňován prostým způsobem života v chatkách a také plněním následných zadaných témat. Tato témata, co se týká obsahů, jsou již během přípravy definována. Úkoly budou připravovat vychovatelé podle odsouhlaseného konceptu témat či budou podporovat práci ve skupině. Diskutovat ve velké skupině, rolové hry, rozhovory, ale také může navzájem měnit prvky zážitkové pedagogiky. Také je možné, aby zkušenosti skupin ve vesničce mohly mezi sebou referovat. Závěrem každého pobytu je vzájemné prezentování výsledků – v určité podobě je veřejně představují.

V divokém kempu ve Falkensteinu stojí již nyní možnost se s relativně prostým standardem zdržet na více dní v národním parku a tématicky řídit vývoj přírody, reflektovat ho různými metodami. Tato možnost je zde pro všechny žáky. Další výzva není jen postavena na mezinárodní vesničce, ale také na celodenním putování skrz oblasti národního parku. Tato možnost intenzivní divoké zkušenosti a následného divokého prostoru vede k reflexi prožití a v konečném důsledku také k chápání přírody. Již existující výzva, jako putování od chaty k chatě se společnými partnery WaldZeit e.V. se v Národním parku Bavorský les společně zachytí a také se zdokonalí. Toto putování má pro všechny veliký význam. Další otázkou je objasnit do jisté míry platné jen vedení skupin tohoto putování, které je nabízeno a nebo i možnost si tuto cestu naplánovat sami a přiřadit vedoucího exkurze a popis cesty.

V kooperaci s Národním parkem Bavorský les je také rozšíření cesty za hranice parku zcela myslitelné. To by také nabízelo možnost nocování pod širým nebem, což v národním parku není možné. První udělaná zkušební vycházka pro účastníky z řad mládeže nebo dospělých vedena také pro potencionální uchazeče (novináři, turisté,...) speciální cílové skupiny místní německo – české mládeže.

Tato divoká silnice by měla být doplňkem k první cestě přes Bavorský les, který sestavil svaz turistů v Ostbayernu. Tato vycházka vede opět do osady a nabízí možnost komfortního vzdělávání s ubytováním. Divoká silnice reprezentuje divokou stránku

regionu a také je známo, že se zde musí zřeknout komfortu. Myslím si, že zvláště ve volném čase má tento projekt veliké využití.²⁵

5.1.2 Program Junior Ranger

Na co bych nechtěla zapomenout, je zcela nově vytvořený program, který se jmenuje Junior Ranger (Mladý strážce). Tento program přibyl do Národního parku Šumava zcela nedávno a je jedním z nejmladších projektů vůbec. Chtěla jsem se ve své diplomové práci o něm zmínit proto, že je velice úzce spjat s ekologickou výchovou a zároveň s pedagogikou volného času, protože všechny programy, které mladí strážci dělají, se provádějí právě ve volném čase. Ráda bych se chtěla zmínit nejen o samotném programu, ale také o táboru, který byl v minulém roce pro tyto mladé strážce připraven.

„Tento program mi přinesl mnoho hezkého. Poznal jsem mnoho rostlin a živočichů, o kterých jsem dřív ani netušil. Velmi pozorně jsem také poslouchal přednášky odborníků z NP a CHKO Šumava. Tento tábor u mě prohloubil vztah k NP a CHKO Šumava, a pokud budu mít příležitost, chtěl bych jednou pracovat jako strážce NP a CHKO Šumava“. (Pavel Naggy, 15 let)

Co je to program „Junior Ranger“?

V roce 2004 se Správa NP a CHKO Šumava zapojila do mezinárodního projektu „Junior Ranger“ (Mladý strážce), který vyhlásila organizace zastřešující evropské národní parky EUROPARC. Tento program probíhá již v těchto národních parcích Evropy: NP Bavorský les (Německo), NP Triglav (Slovinsko), NP Kiskunság (Maďarsko), NP Kampinoski (Polsko), NP Karkonosze (Polsko), NP Krkonoše (Česká republika).

---

²⁵ HELD, M. LAUX, L. Grafenau : Wildniscamp am Falkenstein, 2001, s. 1-16. AZ 14140.

Cílem programu Junior Ranger je vzdělávat mládež a zlepšovat jejich povědomí o funkci národních parků, získat podporu místních obyvatel a tím s nimi zlepšit komunikaci a spolupráci, získat dobrovolníky pro práci v národních parcích a vychovat budoucí strážce. Do tohoto projektu se mohou zapojit děti a mládež ve věku 12 až 18 let žijící trvale v regionu a v blízkém okolí národních parků.

Mladí strážci na Šumavě

Správa NP a CHKO Šumava zvolila pro úplný začátek desetidenní tábor pro děti od 12 do 15 let. Program tohoto tábora byl připraven tak, aby účastníci získali základní znalosti o tomto chráněném území a aby si uvědomili důležitost a nepostradatelnost strážce přírody. Hlavními lektory byli profesionální strážci, kteří připravili řadu odborných přednášek a doprovodů, na základě kterých získali mladí strážci základní představu o jejich činnosti.

Zatažená obloha určila průběh prvních dnů, místo výstupů na nejvyšší vrcholy šumavské přírody a dlouhých přechodů se program zčásti přesunul do vnitřních prostor. Mladí strážci navštívili informační středisko ve Svinných Ladech, kde byli slavnostně přivítáni strážcem Markem Aschermannem, hlavním lektorem celého programu. Dále se vydali na Informační středisko na Kvildě, kde shlédli film o „rysu ostrovidovi“ a Národním parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava a na Rokytu, kde je strážce Pavel Vinický zavedl do dob začátku osidlování Šumavy a plavení dřeva.

Během programu se mladí strážci setkali s mnoha odborníky, kteří se zabývají botanikou, zoologií, historií či zpracováním map. Jeden z mnoha projektů byl věnován tématu „voda“. V doprovodu Evy Zelenkové navštívili mladí strážci rybí líheň v Borových Ladech, kde se dozvěděli mnoho nového o pstruhu, sivenu, mníku či o vývoji perlorodky. Při průzkumu vodních živočichů a zjišťování čistoty vod se všichni proměnili ve vědecké pracovníky. Na dně Teplé Vltavy byly objeveny jepice, pošvatky, chrostíci, blešivci a různé larvy hmyzu. Kromě určování bezobratlých živočichů byl průzkum zaměřen i na vodní rostliny, které rostou na dně řeky či v okolí vod.

První setkání s botanikou proběhlo opět v duchu výzkumu. Zdeňka Křenová nejdříve vysvětlila různé metody zjištění diverzity společenstev. Po objasnění základních pojmů se mladí strážci vydali ověřit své nabyté znalosti do terénu ke Knížecím Pláním. Na rozkvetlé louce si zkusili určit druhovou četnost za použití tzv. čtvercové metody a transektu. Svě znalosti o rostlinách si mohli mladí strážci dále rozšířit při vycházce na Knížecí Pláně, Zhůří a Kvildu, vždy za odborného dohledu např. Dany Zývalové či Lenky Procházkové.

Michaela Kocurová přijela za mladými strážci s velice zajímavým povídáním ze světa zoologie. Na ukázkou přivezla množství lebek, trus zvířat a ukázky vysílaček, které se používají při monitorování výskytu rysa ostrovida a puštíků bělavých. V terénu si zkusili mladí strážci navigaci pomocí těchto přístrojů a poté se vžili do role stopařů při určování a odlévání stop zvířat.

Modré uniformy a na zádech žlutý majáček, ne jeden návštěvník zastavil mladé strážce s otázkou, co jsou za skupinu a čím se právě zabývají. Takto se pohybovali mladí strážci po terénu, když se učili pracovat s GPS a hledali v terénu skryté body. Za odborného doprovodu Aleše Kučery se mladí strážci dozvěděli nejen o přípravě lesnických map, ale i mnoho zajímavého o lesích NP a CHKO Šumava.

Druhá část programu byla určena především ověření si doposud získaných znalostí a vyzkoušení si práce profesionálních strážců. Pro práci strážců je velice důležité umět komunikovat s návštěvníky chráněného území. Mladí strážci měli úžasnou možnost k vyzkoušení si této činnosti v rámci mezinárodního projektu, jehož iniciátorem je student vídeňské univerzity Ikechkwu Ezuduji. Na základě dotazníků mladí strážci zjišťovali vztah mezi pěšími turisty a cyklisty a zároveň si mohli vyzkoušet řešení jednoduchých přestupků cyklistů, kteří jezdí velice často po trasách určených jen pro pěší turisty.

Při programu pro veřejnost si všichni vyzkoušeli být alespoň na půl dne opravdovými strážci. Jedna skupina mladých strážců provázela návštěvníky k Chalupské slati, kde podávali informace návštěvníkům o vzniku rašeliniště, fauně

a flóře. Druhá skupina připravila tvořivou dílnu. Děti i dospělí si mohli vyzkoušet výrobu recyklovaného papíru a ti nejmladší si mohli namalovat svůj kámen či vyrobit korálek z hlíny.

Během desetidenního programu se mladí strážci vydali v doprovodu strážců na různá místa NP a CHKO Šumava. V doprovodu strážců Marka Aschermanna, Jana Konvičky či Davida Vítovce se vydali mladí strážci na Zhůří, k Tříjezerní slati, na Knížecí Pláně, Bučinu, k Hamerskému potoku a k Čeňkově Pile. Program celého tábora byl samozřejmě obohacen o množství aktivit ekologické výchovy, her a tvořivých činností, které pro mladé strážce připravily Martina Kučerová a Emilie Vopeláková.

Poslední den měl smutný nádech loučení, ale zároveň byl i slavnostní. Všichni mladí strážci získali „certifikát“, který je ustanovuje „mladými strážci NP a CHKO Šumava“. Na tento závěrečný ceremoniál přijeli zástupci Europarcu pan Blackman a Claudia Klampf, kteří byli překvapeni vysokou úrovní znalostí všech mladých strážců. Na konci srpna budou reprezentovat mladí strážci NP a CHKO Šumava na mezinárodním setkání v NP Donau – Auen v Rakousku, kde si budou moci vzájemně vyměnit své zkušenosti a znalosti o svém chráněném území.

Tím činnost mladých strážců nekončí, ale bude pokračovat celoroční činností pod vedením profesionálních strážců ve formě exkurzí do různých míst Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava, spolupodílením se na jednoduchých opravách poválek či turist. označení. Mladí strážci mohou dále ovlivňovat své vrstevníky ale i okolí, budou podporovat ochranu přírody a především pomohou chránit přírodu Šumavy. Snad se jejich řady postupně rozšíří o další malé nadšence a tím se dále bude šířit myšlenka ochrany přírody. Podle hodnocení všech účastníků byl program úspěšný, a pokud by se stal jen jediný z těchto dětí v budoucnu profesionálním strážcem, nebyla to marná práce.²⁶

---

²⁶ KUČEROVÁ, M. VLK, V. TROJANOVÁ, K. *Koncepce environmentální výchovy a práce s veřejností v NP a CHKO Šumava*. Vimperk : Správa NP a CHKO Šumava, 2003, s.25-30.

6 Výchova mládeže v přírodě

Mluvíme-li o prožitkové sféře ve výchově mládeže v přírodě, měli bychom se zmínit o Kurtu Hahnovi, který byl německý, později anglický pedagog a politik, a je pokládán za otce prožitkové terapie. Chtěla bych se o něm zmínit zvláště proto, že prožitek patří do her, který se v přírodě v rámci environmentální výchovy vyskytuje. Kurt Hahn se zasloužil o rozvoj dobrodružné výchovy ve všech vyspělých zemích. Založil a pomáhal založit četné školy a vzdělávací po celém světě. Byl také u zrodu dnes už světoznámému hnutí Outward Bound. Ke koncipování prožitkové terapie ho vedli úvahy o úpadkových jevech mezi mládeží moderního světa. Nemohl se smířit s tím, že upadá tělesná zdatnost populace, že pohybová činnost je nahrazována pasivními způsoby zábavy. Mladí lidé se v jeho očích jeví stále více diváky bez aktivního podílu na životě kolem sebe. Kurt Hahn celý život usiloval o nápravu těchto jevů. Ve všech institucích spojovaných s jeho jménem byly koncipovány programy, jež měly některé z těchto nepříznivých jevů napravit. K nápravě sloužila tělesná cvičení a sportovní tréninky využívající nejrůznějších her a cvičení v přírodě. Hahn se domníval, že aktivita v uvedených oblastech povede u účastníků akcí k výrazným prožitkům. Věřil, že tyto prožitky se v rozhodujících životních chvílích vybaví a převezmou roli opěrných bodů pro překonávání krizí. S Hahnovým jménem se často spojuje rozvoj výchovného působení na podkladě prožitků, zkušeností a dobrodružství.²⁷

„Zážitkovou pedagogickou nabídkou Outward Boundu se rozumí příspěvek k aktuální preventivně zaměřené práci, zejména s mládeží. Outward Bound představuje již více než čtyřicet let neměnné označení pro určitou krátkodobou intenzivní zážitkově pedagogickou koncepci pobytu v přírodě (outdoor). Cílovými kategoriemi výchovy v přírodě (outdoor education, Naturerziehung) je mimo jiné zvyšování sebedůvěry, schopnost spolupráce, zvyšování pocitu odpovědnosti za členy skupiny a skupinové soudržnosti, způsobilost tvořivě řešit náročné problémové úkoly

---

²⁷ srov. NEUMAN, J. *Dobrodružství hry a cvičení v přírodě*. Praha : Portál, 1998, s. 24 – 25. ISBN 80-7178-218-1.

*dále komunikace, kooperace, tělesná zkušenost, výkonná pohotovost využít výkonnost a fantazie.*²⁸

Tyto nové cesty působení jsou zvláště důležité v přírodě, protože u ní uplatníme samotný zážitek a dokážeme ho do hloubky prožívat. Proto je nutné, abychom sami sebe rozvíjeli, a mohli tím také vnímat samotné krásy přírody, která nás obklopuje. Samotná výchova musí tyto tendence akceptovat a plně využívat volného času, který má mladý člověk k dispozici. Proto je nutné, aby docházelo k vytváření podmínek, aby se více mohla rozvíjet i zážitková pedagogika v přírodě a taktéž i v ekologické výchově. Jejich krédem se má stát podpora úsilí o výchovu pedagogů volného času i podněcování činnosti stávajících zájmových skupin a zároveň inspirace vzniku nových aktivit mladých lidí v přírodě.²⁹

A tady vidím budoucnost uplatnění pedagogů volného času v ekologické výchově, kdy prostřednictvím různých přírodovědeckých kroužků, táborů v rámci ekologické výchovy či jiných volnočasových aktivit se dá naše vzdělání do budoucna dobře uplatnit.

6.1 Vývoj nazírání na výchovu v přírodě

Na počátku dvacátého století byl pojem „výchova v přírodě“ používán v podobném významu jako „školy v přírodě“. Program v této oblasti byl nabízen především dětem z měst pro zlepšení jejich zdravotního stavu. Postupně zaměření na školní i mimoškolní práci začalo vstřebávat nové poznatky z tehdy populárních mládežnických organizací, jakými byl Skauting. Ukázalo se totiž, že vedle zdravotních hodnot lze vysledovat i významné přínosy pro socializaci mladých osob, k tomu přispívá i dobře rozpracovaný systém práce v malých skupinách. Po druhé světové válce se prosadilo téměř ve všech anglicky mluvících zemích nové hnutí „Outward Bound“, které se opíralo především o myšlenky K. Hahna, ale o tom jsem

---

²⁸ VÁŽÁNSKÝ, M. SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, Brno : Paido, 1995, s. 138 ISBN 80-86384-00-4.

²⁹ srov. Tamtéž, s. 139.

mluvila v minulé kapitole. V dalších letech od roku 1950 a hlavně pak v 60. letech se v USA projevil výrazný zájem o využití a spojení výchovy v přírodě s výukou jiných předmětů na základních i středních školách. Významným podnětem pro tento rozvoj byly praktické zkušenosti i odborné práce, které dokazovaly významné zlepšení procesů socializace u účastníků akcí výchovy v přírodě. V posledním období, kdy ve vyspělých zemích kulminuje zájem o ochranu přírody, se vztahují velké naděje právě k přírodě, jež by měla pomoci měnit názory lidí a podílet se na přijímání nové přírodní etikety a přístupů trvale udržitelného rozvoje lidské společnosti. Výchovou v přírodě tedy charakterizujeme jako proces zkušenostního učení, který se především odehrává v přírodním prostředí. Historicky lze vysledovat dva směry uvnitř výchovy v přírodě, z nichž každý je zaměřen na rozdílné vztahy. Jedním je dobrodružná výchova, zahrnující mimo jiné i aktivity v přírodě se zaměřením na interpersonální a intrapersonální vztahy. Cílů je zde dosahováno úspěšným překonáváním výzev v přírodě i v umělém prostředí. Dalším směrem je ekologická výchova, která nabízí ekologické programy, zahrnující vztahy mezi lidmi a přírodními zdroji.³⁰

6.2 Studium v přírodě

Je nesporné, že součástí ekologické výchovy je vědecké poznávání přírody, její zkoumání a chápání nejen srdcem, ale i rozumem. Studium v přírodě je natolik širokým tématem, že není možné ani účelně jej obsáhnout. Systém školních osnov, množství publikací pro učitele i pedagogy volného času, knihy o přírodě, slovníky apod. Jsou natolik široké, že bychom jsme se měli zaměřit jen na některé a ty do hloubky studovat.³¹

Možností, čemu se můžeme věnovat, je bezpočet. Kroužkování ptáků, výroba ptačích budek, sledování rostlin i živočichů, sázení stromů atd. To všechno jsou činnosti, které můžeme ve studiu přírody dobře využít. Chce to jen trochu fantazie,

³⁰ NEUMAN, J a kol. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál, 2000, s. 31-33. ISBN 80-7178-391-9.

³¹ srov. LEDVINKOVÁ, J a kol. *Cesty ekologické výchovy*, Praha : Ministerstvo životního prostředí ČR, 1992. s.65. ISBN 8085368-20-X.

odvahy a chuť do práce. A bez čeho se určitě neobejdeme je trpělivost, protože ne vždycky se nám to může na poprvé podařit. Pro takové působení jsou velice důležité způsoby:³²

Práce v terénu – předávat poznatky přímo v přírodě, nikoliv pouze provádět výuku v místnosti.

Praktická činnost – důraz se především klade na praktickou činnost samotných svěřenců, aby vnikli do problému, přírodu si osahali a došli k jistým výsledkům. Preferovány jsou formy, jako je práce v terénu, samotný výzkum, hry a jiné aktivity či diskuse.

Motivace – důležité je, aby to, co udělali bylo následně zhodnoceno. Motivací není pouze studium, ale pocit uplatnění, důležitosti vlastní práce.

Náročnost – podmínkou je najít takovou náročnost, aby byla úměrná věku, znalostem a schopnostem účastníků .

Studijní materiál – praktické činnosti je třeba provádět v takovém terénu, kde je dostatek kvalitního studijního materiálu.

Pomůcky – je nutné mít dostatek pomůcek, i vlastnoručně vyrobených, a mělo by jich být dostatek pro každého jedince.

Fantazie – studovat lze všechno a všude.

Přístup – být dětem rovnocennými partnery a při práci jim více asistovat a pomáhat.

Odbornost – přítomnost tolerantního odborníka není nikdy na škodu.

Potěšení – nebát se smíchu a projevovat dobrou náladu.

Hra – zařazovat různé herní aktivity a umocnit jejich motivaci.

Hodnocení – snažit se omezit bodování, známkování, prostě soutěživost jako takovou, je důležité vyzdvihnout činnost jako takovou a mít z ní hlavně radost.

To byl stručný výčet toho, na co bychom neměli při organizaci studia zapomínat. V zahraničí se problematikou studií v přírodě zabývá celá řada organizací. Ale i u nás

---

³² srov. LEDVINKOVÁ, J a kol. *Cesty ekologické výchovy*, Praha : Ministerstvo životního prostředí ČR, 1992. s.66 - 67. ISBN 8085368-20-X.

v naší republice je velké množství škol, přírodovědných oddílů a dobrovolných organizací problematice studia v přírodě intenzivně věnují.

6.2.1 Výchova prací

Pracovní akce jsou u nás bohatě popsány stovkami táborů hnutí Brontosaurus, ČSOP, skupinami dětí – pionýrů, skautů, turistů, ale též trampy, vodáky a horolezci, prostě všemi, kteří rádi tráví svůj volný čas v přírodě. Pokud chceme využít práce jako výchovného prostředku, musíme mít na paměti několik důležitých podmínek. Práce může mít dva vzájemně se doplňující cíle – pomoc s konkrétním problémem a výchovné působení. Výsledky může ovšem přinést pouze práce, která byla dobře vybrána, v kterékoliv společnosti a zřízení najdete obory, které se bez dobrovolné práce neobejdou – ochrana přírody a péče o prostředí patří mezi ně. Někdo by mohl namítnout, že se jedná o zneužívání lidí k nápravě z let minulých. Ve Velké Británii působí British Trust Of Conservation Volunteers (Britská společnost dobrovolných ochránců přírody). Organizace založená roku 1959 má v současnosti v Británii asi 55 000 členů a svou hlavní náplní připomíná naše hnutí Brontosaurus. Základem její činnosti jsou pracovní víkendy a tábory. Účastníci platí symbolický poplatek a organizace jim poskytuje osm hodin práce nejčastěji fyzicky náročné, jednoduchou stravu a ubytování. Přes tyto podmínky nemají nouzi o zájemce ze všech věkových a sociálních skupin. Již klasik pedagogiky Jan Ámos Komenský nabádal věci činiti. Kdo pozná problém nejen z knížek, ale i rukama, má větší šanci si zapamatovat a také motivaci dále poznávat. Důležitější než rozvoj vědomostí je ovšem změna vztahu, a to hned ve dvou rovinách – změna vztahu k prostředí a k práci samotné. Pro mnoho lidí, zejména mladších, může návštěva v království poctivé práce znamenat významný životní předěl. Lidé se za dobře vykonanou práci styděli, tlakem atmosféry ve společnosti byli nuceni svůj vztah k práci spíše ukryvat. Přitom většina lidí občas cítí, že pracuje ráda. Prostor pro práci výchovných akcí umožňuje tuto radost z práce vyjádřit. Vytrhuje účastníka z běžných stereotypů, zbavuje ho bariér, s kterými se potýká ve svém každodenním životě, osvobozuje od rolí, jež jsme nuceni hrát. Navíc je mu nabídnuta práce, která je pro něj v řadě ohledů nezvyklá. Přichází pracovat dobrovolně, často bezplatně, na takovéto práci není existenčně závislý. Práce

v přírodním prostředí hraje nezapomenuté struny, které v člověku zůstaly jako paměť dávných generací.³³

5.3 Zájmové činnosti přírodovědné

Zájmové činnosti jsou cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci. Zájmové činnosti přírodovědné vedou k prohlubování vědomostí o dění v přírodě, pěstují vztah k její ochraně. Rozvíjejí zájem o pěstitelství a chovatelství. Spontánního zájmu dětí o živou a neživou přírodu a citového vztahu ke všemu živému lze využít k formování pocitu morální odpovědnosti. Za ochranu přírody a k vytváření správných postojů k životním hodnotám. Nejčastější činností je pozorování přírody na vycházkách. Pozorování přírody by měl vychovatel spojovat s její ochranou i se sbíráním přírodovědeckého materiálu a uskutečňovat je převážně pomocí různorodých praktických činností. S přibývajícím věkem stoupá zájem o specializované činnosti (rybářství, včelařství, pěstitelství apod.). Zájem o pobyt v přírodě, její poznávání, ochranu i praktickou činnost v zemědělském hospodářství roste zejména u městských dětí, mládeže dospělých ze západní i východní části Evropy. Pobyt v přírodě umožňuje kontakt s ní, učí šetrnému vztahu k přírodě při rekreačním pobytu i hospodářském využívání.³⁴

5.3.1 Okruhy přírodovědných zájmových činností

V této krátké kapitole bych se chtěla změřit s jednotlivými okruhy zájmových činností, do kterých patří:³⁵

1. Pozorování přírodních objektů (horniny, nerosty krajinné, živočišné, rostlinné, (rybářství, včelařství, pěstitelství), neživé přírody (meteority, vesmírná tělesa).

³³ srov. LEDVINKOVÁ, J. a kol. Příroda a člověk. Praha: Portál, 1989-92. ISBN 80-85368-20-1.

³⁴ srov. PÁVKOVÁ, J. H. Příroda a člověk. Praha: Portál, 2001.

³⁵ srov. Tamtéž, s. 9.

Ministerstvo životního prostředí ČR, 1992.

Á, V. PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*.

v přírodním prostředí hraje nezapomenuté struny, které v člověku zůstaly jako paměť dávných generací.³³

6.3 Zájmové činnosti přírodovědné

Zájmové činnosti jsou cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci. Zájmové činnosti přírodovědné vedou k prohlubování vědomostí o dění v přírodě, pěstují vztah k její ochraně. Rozvíjejí zájem o pěstitelství a chovatelství. Spontánního zájmu dětí o živou a neživou přírodu i citového vztahu ke všemu živému lze využít k formování pocitu morální odpovědnosti. Za ochranu přírody a k vytváření správných postojů k životním hodnotám. Nejčastější činností je pozorování přírody na vycházkách. Pozorování přírody by měl vychovatel spojovat s její ochranou i se sbíráním přírodovědeckého materiálu a uskutečňovat je převážně pomocí různorodých praktických činností. S přibývajícím věkem stoupá zájem o specializované činnosti (rybářství, včelařství, pěstitelství apod.). Zájem o pobyt v přírodě, její poznávání, ochranu i praktickou činnost v zemědělském hospodářství roste zejména u městských dětí, mládeže i dospělých ze západní i východní částí Evropy. Pobyt v přírodě umožňuje kontakt s ní, učí šetrnému vztahu k přírodě při rekreačním pobytu i hospodářském využívání.³⁴

6.3.1 Okruhy přírodovědných zájmových činností

V této krátké kapitole bych se chtěla zmínit o jednotlivých okruzích zájmových činností, do kterých patří.³⁵

1. Pozorování přírodních objektů živé přírody (rostliny, živočichové), neživé přírody (horniny, nerosty krajinné útvary, vodní toky, zkameněliny, vesmírná tělesa).

³³ srov. LEDVINKOVÁ, J a kol. *Cesty ekologické výchovy*, Praha : Ministerstvo životního prostředí ČR, 1992. s.89 -92. ISBN 80-85368-20-X

³⁴ srov. PÁVKOVÁ, J. HÁJEK, B. HOFBAUER, B. HRDLÍČKOVÁ, V. PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 2002, s. 95,127. ISBN 80-7178-711-6.

³⁵ srov. Tamtéž, s. 95.

2. Pěstitelské práce – pěstování pokojových rostlin, práce na zahradě, užitkové i okrasné rostliny.
  3. Chovatelství – chov živočichů v akváriích, teráriích, chov okrasného ptactva, drobného hospodářského zvířectva, zvířat v domácnosti.
  4. Činnosti zaměřené na ochranu a tvorbu životního prostředí.
  5. Práce s odbornou a populárně – naučnou literaturou (klíče, atlasy, encyklopedie).
  6. Práce v koutku přírody, pokusnictví, vedení přírodovědné dokumentace (výstavy, herbáře, alba, fotodokumentace, záznamy o pozorování).
  7. Spolupráce s institucemi (muzea, botanické a zoologické zahrady, hvězdárny, planetária, meteorologické stanice, stanice přírodovědců, občanská sdružení s ekologickým zaměřením atd.)
- Specializované zájmové činnosti (rybářství, včelařství, myslivost).

6.4 Prázdninová škola Lipnice

Snad nejznámějším zařízením, které se zabývá pobytem v přírodě, je Prázdninová škola Lipnice, a proto bych se chtěla také v této kapitole o ní zmínit. Prázdninová škola Lipnice je občanským sdružením, specializovaným na výchovu v přírodě. Jeho členy je přibližně 50 statutárních instruktorů, cca 40 elévů a 60 dalších spolupracovníků, kteří se činností věnují jako neprofesionálové – dobrovolníci. Členy a instruktory jsou pedagogové, psychologové, ekonomové, právníci, lékaři, novináři, publicisté, architekti, výtvarníci, podnikatelé, ředitelé podniků, vysokoškolští pracovníci, lékaři, řada studentů vysokých i středních škol. Všichni zde mohou uplatnit své zkušenosti. Činnosti Prázdninové školy Lipnice není určena členům sdružení, ale je službou veřejnosti: každoročně nabízí 12 a 15 kursů pobytových, expedičních nebo

kombinovaných, trvajících obvykle 7 až 13 dnů, pro skupinu 25 až 30 mladých lidí, kteří se obvykle setkávají poprvé. Kursy jsou svým způsobem jedinečným neopakovatelným originálem. V průběhu jednoho roku je absolvuje 400 až 500 účastníků. Unikátní je i zaměření kursů na věkové kategorie dospívajících a dospělých: jsou určeny především lidem věku mezi 14 a 30 lety. Posláním, kterého jsou Prázdninová škola a její instruktoři nositeli, míří především do oblasti výchovy, k rozvoji osobnosti člověka. Program kursů usiluje o rozvoj sociálních dovedností, o výchovu ke zdravému tisíciletí, že usiluje o výchovu globální, o výchovu pro život. Prázdninová škola je svým způsobem experimentálním centrem pro výchovu v přírodě, je tvůrčí dílnou, ve které každoročně vznikají desítky programů. Je pracovištěm, na kterém se ověřují metody a prostředky prázdninové pedagogiky, resp. pedagogiky volného času.³⁶

7. Seznámení s teorií globální výchovy

Protože do environmentální výchovy kromě ekologické výchovy patří také globální výchova, je určitě důležité, abych se ve své práci o ní zmínila a podala, tak celkový přehled daného tématu.

*„Globální výchova je pedagogický směr, který učí žít v současném rychle se měnícím světě“.*³⁷ *„Děti se již od raného věku setkávají s globálními problémy, a dokonce jsou schopné si na ně vytvářet vlastní názory, pokud vidí, že se jimi zabývá i jejich okolí“.*³⁸

Pokud vidí správný vzor již od mládí, daleko více si váží věcí kolem sebe. Děti snadno přebírají a napodobují postoje a názory osob, které mají často kolem sebe a to nejen ty kladné, ale také záporné. Je to první záblesk uvědomění si existence problémů a potřeby něco s nimi dělat. V dětech se tím formují základní názory na otázky míru

³⁶ HOLEC, O A KOL. *Instruktorův slabikář*. Brno: Prázdninová škola Lipnice, 1994, s. 143-145. ISSN 1210-5805.

³⁷ PIKE, G. SELBY, D. *Globální výchova*. Praha: Grada, 1994, s. 30. ISBN 80-85623-98-6.

³⁸ FOUTAIN, S. *Místo na slunci*. Praha: Tereza a Arcadia, 1994, s. 9.

a konfliktů, lidská práva, rasismus, rovnoprávnost mužů a žen, globální problémy, ochranu životního prostředí apod. Právě tato témata a vztahy mezi nimi se staly podkladem pro vznik a vývoj systému globální výchovy ve Velké Británii.³⁹

Globální výchova (global education) je označení pro relativně nový reformní směr v pedagogice, který byl navržen a rozpracován v osmdesátých letech při univerzitě v Yorku. Od svého vzniku se globální výchova rozšířila po celém světě, protože jejími hlavními centry zůstávají anglofonní země (Centrum pro globální výchovu v Yorku, Mezinárodní ústav pro globální výchovu při Torontské univerzitě, Americké fórum pro globální výchovu a střediska). Do České republiky se dostala díky překladu knihy Grahama Pika a Davida Selbyho. Přesto je globální výchova u nás rozšířena jen velmi málo a v programech českých středisek ekologické výchovy představuje spíše doplněk. V doporučené metodice, jak výše uvedených cílů dosáhnout, vychází globální výchova z pedagogického konstruktivismu, ve kterém je východiskem student a povědomí, jaké o věci má. Cílem není předat danou sumu znalostí, ale vyvolat diskusi o problému, ukázat jej z více stran a umožnit konfrontaci jeho různých interpretací. Proto jsou typické doporučované prostředky založené na diskusi – kromě širokého spektra diskusních technik jsou to stimulační hry, hry s rolemi, kritické čtení textu atd. Silnou stránkou globální výchovy je její uplatnitelnost ve školní i mimoškolní praxi. Globální výchova se tak může stát zázemím pro společenskovědně orientované učitelé, kteří se chtějí zabývat problémy životního prostředí, obávají se ale, že je tato parketa obsazena jejich přírodovědnými kolegy. Silnou stránkou je bezesporu také široké spektrum používaných aktivit, které velmi dobře vedou k rozpoutání diskuse mezi studenty. Globální výchovu považují za nejperspektivnější směr environmentální výchovy. V důrazu na systémové pojetí světa, ale i v důrazu na respekt k jiným úhlům pohledu představuje dědice postmoderních reflexí. Globální výchova překonává modernistický důraz na jedinou pravdu a automatizaci vědeckého poznání do dílčích disciplín. Současně překonává i postmoderní relativismus ve jménu budování étosu lidství, které je angažováno v úsilí lepší zítřek, aniž by proto směřovalo jedinou předem danou cestu k jedinému předem danému cíli. Globální

---

³⁹ srov. FOUTAIN, S. *Místo na slunci*. Praha : Tereza a Arcadia, 1994, s. 9.

výchova zdůrazňuje proces, nikoliv výsledek, uznává diskusi, nikoliv kázání. Pokud by se podařilo v globální výchově silněji reflektovat její zelenou dimenzi a inspirovat se v ní jinými proudy, mohla by se globální výchova stát důstojnou cestou, jak se ve školách i mimo ni srovnávat s problémy, kterými trpí současný svět.⁴⁰

7.1 Podstata globální výchovy

Na dnešní svět nemůžeme pohlížet jako na kolekci různých izolovaných zemí a odděleně žijící skupiny lidí. Podívejme se, odkud pochází jídlo na našem stole, materiál šatů, které máme na sobě, a jistě bychom našli mnoho dalších příkladů, které dokládají vzájemnou propojenost současného světa. Globální výchova se zamýšlí nad vzájemnými vztahy hlavních problémů naší planety. Například výbuch jaderné elektrárny v Černobylu v roce 1986 nebyl pouze problémem narušení životního prostředí radioaktivním mrakem, který se šířil bez ohledu na národní hranice, a přiznejme si, že i do jisté míry ovlivnil zdraví lidí v České Republice a po celé Evropě. Události, které někdy na první pohled vypadají, že spolu nijak nesouvisí, jsou často spolu vzájemně spojeny a pro příklad nemusím chodit daleko. Dnes je pro to typický terorismus a boj proti němu, který spojuje všechny národy na světě. A v tom vidím velký úkol nás pedagogů volného času, protože jsme odpovědní za to, k čemu naše aktivity do budoucna povedou a hlavně, aby děti vedly k tomu, že se budou chovat k našemu světu s úctou a láskou. U dětí je třeba rozvíjet schopnosti respektovat názory a postoje druhých nenásilně a postupně. Měli bychom v dětech rozvíjet smysl pro pojem „zdravá společnost“. A měli bychom je vést k tomu, aby si uvědomovaly zákonitosti, že rozhodnutí vyvolává nějakou reakci. Platí to o rozhodnutí v našem soukromém životě, stejně jako v případech, které se dotýkají života celé společnosti. Chybná rozhodnutí a následné akce mohou mít velký vliv na svět kolem nás.⁴¹

---

⁴⁰ srov. ČINČERA, J. *Globální výchova*. Bedrník, 2004, roč. 2, č. 5, s. 19-20.

⁴¹ FOUTAIN, S.: *Místo na slunci*. Praha: Tereza a Arcadia, 1994, s. 10-12.

7.2 Cíle globální výchovy

Mezi základní cíle globální výchovy patří⁴²

a) Uvědomění si systému

Jednoduché vztahy, jako příčina a důsledek, problém řešení, pozorovaný a pozorovatel, globální a lokální jsou odsunuty stranou. Na jejich místo jsou dosažené jevy a události svázané do komplexní sítě.

b) Uvědomění si pohledu

Děti mají pochopit, že mají svůj osobní pohled na svět, že si realitu interpretují v rámci vlastních myšlenek a předpokladů. Mají též poznat, jak je pohled závislý na věku, pohlaví, životního stylu, náboženství, národnosti aj.

c) Pochopení vlastního vztahu k planetě

Děti si mají uvědomit a pochopit globální podmínky, rozvoj a trendy v současném světě. Studium a debatami mohou pochopit pojmy, jako je : rozdělení bohatství, populační růst, typy rozvoje, lidská práva aj.

d) Vědomí zapojení a připravenosti

Děti si mají uvědomit, že rozhodnutí, která přijmou a činy, které vykonávají jako jednotlivci nebo členové skupiny, budou mít vliv i na globální přítomnost i budoucnost. Mají si osvojit schopnosti potřebné k politickému a sociálnímu jednání vedoucímu k efektivní účasti na demokratickém rozhodovacím procesu na všech úrovních. Toto zapojení by si měly vyzkoušet v praxi, aby si ověřily svůj cit a schopnosti s lidmi a schopnosti účastnit se společenského a politického dění.

---

⁴² srov. PIKE, G, SELBY, D. *Globální výchova*. Praha : Grada, 1994, s. 301-303.

7.3 Globální problémy lidstva

Globální problémy zasahují, ač si mnozí tuto možnost nepřipouštějí, každého z nás. Globální problémy rozlišujeme podle několika kritérií ⁴³

podle stupně rozvoje hospodářství v jednotlivých zemích

rozvojové země : chudoba, hlad, nemoci

rozvinuté země : životní prostředí, přírodní zdroje, problém vědeckotechnické revoluce, ztráta hodnot atd.

podle původu

přírodní : dlouhodobé (klimatická změna) a krátkodobé (přírodní katastrofy)

antropogenní : způsobené lidskou činností

podle času a řešení :

naléhavé

aktuální : jsou skryty a necítíme je jako bezprostřední ohrožení

potencionální : teprve se vyvíjejí (genetická revoluce)

Nejzávažnějšími globálními problémy jsou násilí ve světě – ohrožení míru, zbrojení, lokální války, rostoucí kriminalita, terorismus, rasismus. Dále jsou to problémy chudoby, opuštěnost, ekologická krize – narušení ozónové vrstvy, ohrožení půdy, narušení klimatu aj. Člověk jako tvor nadaný inteligencí se ocitá osamocen a marně hledá východisko. Proto si myslím, že globální a ekologická výchova je velice důležitá.

7.4 Volnočasové aktivity v globální výchově

Jak jsem již uvedla, představuje globální výchova dlouhodobý proces, který zaujímá v současném výchovně- vzdělávacím systému důležité postavení. Významné uplatnění nachází zejména v oblasti výchovy ke zdravému životnímu stylu, případně

---

⁴³ srov. NĚMEC, J a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*, Brno : Paido, 2002 ,s.66 ISBN 80-7315-012-3.

prevenci sociálně patologických jevů. Podstatnými znaky, které výchovu ve volném čase charakterizují jsou mezi jinými především požadavky dobrovolnosti, aktivity, seberealizace, pestrosti a zajímavosti a dále citovosti ve spojení s orientací na sociální kontakt.⁴⁴

8. Praktické využití ekologické a globální výchovy ve volném čase v rámci programů v Národním parku Šumava

V praktické části své práce bych chtěla ukázat, jaké využití může mít pedagogika volného času v rámci ekologické výchovy v organizaci, ve které pracuji. Ukázala bych to na dvou programech, které vykonávám ve své práci v rámci volného času dětí a mládeže. Nyní bych vás chtěla podrobněji seznámit s programy. Dva programy bych vám chtěla ukázat aplikovaný v učebně a druhý bych chtěla popsat z venkovní akce dělané ke Dni Země, která se uskutečnila mimo vyučování.

8.1 Program Popelář Bohouš

Charakteristika: jedná se o program do místnosti pro školní družinu

Doporučený věk: 8 – 11 let

Čas: 90 minut

Obsah: problematika odpadů, jejich zpracovávání, recyklace; jednotlivé druhy odpadů, třídění odpadů, alternativy, kompostování

1. Úvod

Na úvod se s dětmi pozdravím a sednu si s nimi do kruhu, kde si pošleme po kruhu mušli. Každé dítě řekne své jméno a k tomu nám může říci, jak se dnes cítí. Děláním to proto, že se děti uvolní a navodí se atmosféra k danému programu. Poté jim vysvětlím, co budeme během devadesáti minut dělat.

---

⁴⁴ srov. NĚMEC, J a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno : Paido, 2002, s. 66 – 68. ISBN 80-7315-012-3.

O jakou dobu se jedná? Jak nákupy vypadají dnes? V čem jsou stejné, v čem se liší?
V čem si neseme nákup domů? Co když zapomeneme tašku?...

	Jak to dělali lidé v minulosti?	Jaké jsou možnosti dnes?
mléko	kráva nebo koza doma, chodili k sousedům s konvičkou	sáčky, povoskované nebo TETRA-PAK krabice, PET láhve (sklo jen zředka)
pečivo	pekli doma, chodili k pekaři	krájené a balené pečivo, nakupujeme v obchodě, menší trvanlivost
pivo pro dědečka	se džbánem do hospody	(džbán), sklo, PET, plechovky
žízeň na cestách (nealko)	studánka, u lidí ve vesnici, pumpa	pití s sebou – PET, termoska, pitíčko; sklo není většinou šroubovací a je těžké

5. Jak to bylo z odpady v minulosti?

Zcela jistě můžeme prohlásit, že v minulosti byly odpady a jejich nakládání s nimi mnohokrát šetrnější k životnímu prostředí než dnes. Budeme vyplňovat následující tabulku (přemalovat na tabuli nebo na arch balícího papíru). Nejprve 4 skupiny vždy promýšlí po jednom řádku. Na závěr zhodnotíme.

Šlo by alespoň něco dělat dnes jako naši předkové?

Pravda a lež

Pracovní list – 1. úkol (příloha I)

O každém ze čtyř témat chvíli povídáme, protože jinak je úkol příliš těžký. Hodně se ptát!!!

Správné řešení: A2, B4 (popel z uhlí na kompost nesmí; v bytě se kompostovat dá – bedýnka + žížaly), C1 (potřeba hodně chlóru na bělení), D3

O jakou dobu se jedná? Jak nákupy vypadají dnes? V čem jsou stejné, v čem se liší?
V čem si neseme nákup domů? Co když zapomeneme tašku?...

	Jak to dělali lidé v minulosti?	Jaké jsou možnosti dnes?
mléko	kráva nebo koza doma, chodili k sousedům s konvičkou	sáčky, povoskované nebo TETRA-PAK krabice, PET láhve (sklo jen zřídka)
pečivo	pekli doma, chodili k pekaři	krájené a balené pečivo, nakupujeme v obchodě, menší trvanlivost
pivo pro dědečka	se džbánem do hospody	(džbán), sklo, PET, plechovky
žízeň na cestách (nealko)	studánka, u lidí ve vesnici, pumpa	pití s sebou – PET, termoska, pitíčko; sklo není většinou šroubovací a je těžké

5. Jak to bylo z odpady v minulosti?

Zcela jistě můžeme prohlásit, že v minulosti byly odpady a jejich nakládání s nimi mnohokrát šetrnější k životnímu prostředí než dnes. Budeme vyplňovat následující tabulku (přemalovat na tabuli nebo na arch balícího papíru). Nejprve 4 skupiny vždy promýšlí po jednom řádku. Na závěr zhodnotíme.

Šlo by alespoň něco dělat dnes jako naši předkové?

Pravda a lež

Pracovní list – 1. úkol (příloha I)

O každém ze čtyř témat chvíli povídáme, protože jinak je úkol příliš těžký. Hodně se ptát!!!

Správné řešení: A2, B4 (popel z uhlí na kompost nesmí; v bytě se kompostovat dá – bedýnka + žížaly), C1 (potřeba hodně chlóru na bělení), D3

Kam patříme?

Pracovní list – úkol č. 2 (příloha I)

Každý z pěti kontejnerů si vybarvíme jinou barvou.

Před prací ukázat krabicí od mléka zevnitř, ukázat vrstvy, pojmenovat je a zdůvodnit, proč krabice není papírová, i když tak vypadá.

Čárami spojujeme odpadky se správnými kontejnery (každý sám)

Upozorníme na chytáky (krabice od mléka, žárovka).

V závěru společná kontrola, zdůvodnění.

Popelář Bohouš

Obrázky pěkných krajinek jsou už suché. Rozložíme na zemi v kruhu.

Kde byste naopak nechtěli být ani minutku? (skládka, dálnice, špína, hluk...).

Děti schovají hlavu do klína a myslí na tu svoji krajinku. Jenže, co se nestalo. Do krásné přírody přijelo popelářské auto a popelář Bohouš zde vysypal velkou hromadu odpadků. Přece si lidé nebudou špinit okolí svého města! Zatímco mají děti schované hlavy, na obrázky vysypeme kopu odpadků (sada je připravená tak, aby byl odpad různorodý a bylo zde od každého něco, včetně kompostu – čajový sáček, skořápky od vajec – upozornit, že je vše čisté!). Co s tím ?

Naskládat zpět do krabice, vyhodit – ale kam? Roztřídit...

Děti po 2 – 3, každá skupinka vybírá svůj odpad podle přidělené karty z hry „Recyklační běh“ (mladší) nebo kartičky s názvy odpadů: papír, plasty, bílé sklo, barevné sklo, hliník, kovy kromě hliníku, kompost, nebezpečný odpad, textil, zbytek (starší). Každá skupinka si zakládá své „hnízd“o“, pak představuje ostatním, co „uložila“. Případné chyby opravujeme hned.

Recyklační běh

Po místnosti jsou rozvěšené karty: papír, plasty, sklo, kovy, textil, kompost. Čteme dětem příběh o klukovi, který se chystá do školy. Jakmile je v příběhu něco

k vyhození, děti běží ke kartě, kam by odpaděk vyhodili. U něčeho je více možností (např. obal od mýdla – papír i plast, láhev od šampónu – plast i sklo).

Dnes ráno jsem se vzbudil a šel do koupelny. Na kartáček jsem vytlačil poslední zbyteček zubní pasty a tubu hodil do koše. Ze skříňky jsem si vzal nové mýdlo, rozbalil je a obal vyhodil. Ve sprše mi došel šampón, a tak jsem hned zahodil plastovou láhev. Jakmile jsem se omyl a osušil, začal jsem se oblékat. Všiml jsem si, že mé ponožky mají na patě díru, tak jsem je vyhodil a vzal si nové. Sešel jsem dolů, abych si udělal něco k snídani. Nejdřív jsem ale musel nakrmit kočky. Plechovky od jejich žrádla jsem hodil do odpadkového koše. Z papírové krabice jsem vysypal zbylé kukuřičné lupínky a snědl je s banánem (slupka od banánu). K pití jsem si nalil pomerančovou šťávu ze skleněné láhve. Chutnala mi tak, že jsem láhev dopil. Podíval jsem se do poštovní schránky, ale byly tam jen reklamní letáky, které nikdo nechce a nečte. Vynášel jsem odpadky a po cestě jsem na schodech zavadil o sklenici kompotu. Sklenice se roztránila a kompot se rozlil po zemi. Naštěstí jsem měl po ruce papírové ubrousky. Chtěl jsem si ještě vzít krajíc chleba, ale chleba byl tak tvrdý, že se nedal ani ukrojit. Místo toho jsem dojedl sušenky v plastickém obalu. Z tašky jsem vytáhl mikroténový sáček od páteční svačiny se zbytkem housky a ohryzkem od jablka. Ještě jsem se zbavil vlněných rukavic, které mi už byly hodně malé a vydal jsem se do školy.⁴⁵

Cvičení je sestaveno tak, aby se děti zamyslely nad množstvím odpadků, které denně vyhazujeme. Diskuse.

Kompost

Nejvíce v celkovém množství odpadu tvoří biologický odpad.

Co je to biologický odpad?

Jak lze s ním nakládat?

Co je to kompost?

Jak má takový kompost vypadat?

Lze kompostovat i v bytě?

Co smí o co nesmí na kompost?

---

⁴⁵ PIKE, G. SELBY, D. *Cvičení a hry pro globální výchovu 1*. Praha: Portál, 1994, s. 101-101. ISBN 80 – 7178-369-2.

K čemu slouží kompost?

Pracovní list – 3. úkol. (příloha)

Každý sám si zkouší zakroužkovat názvy odpadů, které můžeme dát na kompost. Opět některé položky jsou diskutabilní (Slupky od pomeranče by na kompost neměly, protože se zde pomeranče nepěstují. Ale pak by na kompost nesměly ohryzky od kupovaných jablek apod. Větve pouze menších rozměrů, plevel je někdy lepší spálit, aby se nerozšířil po celé zahradě.)

Klady a zápory pokroku v obalové technice

**Pomůcky: igelitová taška, látková taška, PET láhev, skleněná láhev (minerálka),
4 papíry a tužky**

Budeme se zabývat výhodami a nevýhodami některých obalů.

4 skupiny, každá skupina bude vždy preferovat jednu možnost a druhou kritizovat.

výhody igelitové tašky, nevýhody látkové tašky

výhody látkové tašky, nevýhody igelitové tašky

výhody PET láhví, nevýhody skleněných láhví

výhody skleněných láhví, nevýhody PET lahví

Lze zařadit i další obaly (ubrousky, TETRA-PAK).

	výhody	nevýhody
PET láhve	nerozbitné lehké šroubovací	těžko se rozkládají končí ve spalovnách zbytečně platíme za obal můžou prasknout, nedrží tvar při nalévání teplého nápoje
Skleněné láhve	vratné, záloha šetrnější k ŽP méně sycené nápoje	rozbitné těžší nejdou zavřít (načaté pití) velká spotřeba vody na vymývání
Igelitová taška	nepromokavá omyvatelná	brzy se proděraví, trhají se uši těžko se rozkládá platí se za ni reklamy
Látková taška	dokud se neroztrhá, můžeme ji používat	promokavá

Další aktivity při dostatku času:

12. Jaké vznikají odpady?

Každý dostane na lístečku otázku ohledně produkce odpadů. Děti mají 5 minut na to, aby si otázku promyslely a dovedly na ni odpovědět.

Jaké odpady vzniknou, když si koupíš propisovačku?

Jaké odpady vzniknou, když posvačíš ve škole?

Jaké odpady vzniknou, když Ti rodiče koupí nový magnetofon?

Jaké odpady vzniknou, když Ti poštou přijde kniha?

Jaké odpady vzniknou, když Ti poštou přijde broušené sklo (skleničky)?

Jaké odpady vzniknou, když si chcete koupit nové auto, co s tím starým?

Jaké odpady vzniknou, když koupíš mamince k svátku bonboniéru?

Jaké odpady vzniknou, když koupíš džus?

Jaké odpady vzniknou, když si koupíš nové boty?

Jaké odpady vzniknou, když si na zájezdě koupíš v autobuse horkou čokoládu?

Jaké odpady vzniknou, když si při nakupování zapomeneš doma tašku?

Jaké odpady vzniknou, když navštívíš rychlé občerstvení (párek s hořčicí, limonáda v kelímku)?

Jaké odpady vzniknou, když si objednáte poštou nádobí?

Jaké odpady vzniknou, když dojíš čokoládu?

Jaké odpady vzniknou, když babička zjistí, že má prošlé léky?

Jaké odpady vzniknou, když se najíte v letadle?

Jak je možné využít kelímky od jogurtů?

Jak je možné využít krabice od mléka?

Co si myslíš o balení potravin?

Co si koupíš k pití, aby vznikl co nejmenší odpad?

Jaké odpady vzniknou, když se vám rozbije televize?

Jaké odpady vzniknou, když se Ti na schodech roztrhne květina i s květináčem?

Jaké odpady vzniknou, když popíšete kroužkový blok?

Jaké odpady vzniknou koupíte balík minerální vody?

Jaké odpady vzniknou si koupíme krabičku sáčkového čaje?

13. Odpadologové

Děti dostanou formulář (viz. tabulka) chodí po místnosti a hledají někoho ze spolužáků, kdo je schopen podle pravdy odpovědět kladně. Na závěr vyhodnocujeme a ještě se ptáme všech najednou, kdo může říci, že ANO, zvedne ruku.⁴⁶

---

⁴⁶ PIKE, G. SELBY, D. *Cvičení a hry pro globální výchovu 1*. Praha: Portál, 1994, s. 102-103. ISBN 80 – 7178-369-2.

	Najdi někoho, kdo:	Jméno:
1	<i>pravidelně zhasíná, když odchází z místnosti</i>	
2	<i>kompostuje zbytky zeleniny</i>	
3	<i>ví, kde končí odpad z jejich domácnosti</i>	Kde?
4	<i>používá doma recyklovaný papír</i>	
5	<i>ví o nějakém příkladu znečištění místního prostředí</i>	
6	<i>ví, kde jsou tady ve městě/vesnici nádoby na tříděný odpad</i>	
7	<i>zavírá vodu, když si čistí zuby</i>	
8	<i>se raději více obleče, než aby zvýšil výkon topení</i>	
9	<i>nepoužívá na nákup igelitové tašky z obchodu a bere si své</i>	
10	<i>popíše tři různé způsoby, jak lze znovu použít krabice od banánů</i>	Jaké?
11	<i>k zalévání na zahradě používá konev namísto hadice</i>	
12	<i>umí nějak využít plastové láhve nebo kelímky</i>	
13	<i>dává papír do sběru</i>	
14	<i>má šetřící splachovací záchod (splachuje pouze, když držíme)</i>	

14. Výroba letáků

Doprostřed velkého papíru namalujeme popelnici s nápisem např. PAPÍR. Na levou polovinu napíšeme nápis „patří“, na pravou „nepatří“. Na obě poloviny pak dokreslujeme nebo dolepujeme různé odpadky. Do kolonky „nepatří“ dáme odpadky,

keré se za papír často považují (krabice od mléka, obal od másla, umaštěný papír apod.)

Co lze ještě vyrábět? Strašáky z odpadků, stolní hry z lepenky a odstřížků látek, modely měst z krabiček.

Závěrečná diskuse:

Problémy s recyklací a odpady.

Jaké výhody a nevýhody mají nádoby na recyklované obaly?

Jaká je situace u vás na vesnici nebo ve městě?

Jaké typy odpadů bychom ještě mohly do hry zařadit?

Jaké odpadky skutečně každý den vyhazujeme, jaké nejčastěji?

Které odpady (obaly od čeho) nejdou třídít a proč?

Jaké problémy pro životní prostředí přináší životní styl vytvářející nadměrné množství odpadu?

Proč je dražší minerálka v plastové láhvi než ve skleněné?

Které obaly z předchozí hry by se daly znovu použít? (láhev od šťávy, papírová krabice).

Pokuste se napsat podobný příběh o vašem dni a odpadech.

Kolik produkujeme odpadů za rok?

Tipněte si, kolik odpadků „vyrobí“ průměrně jeden Čech za rok. Nepočítá se tekutý odpad (koupání, WC, nádobí), odpad na ulici (listí), stavební odpad atd.; tj. *odpad z domácnosti*.

Na jednoho občana připadá průměrně 260 kg tuhého odpadu jen z domácnosti. Celkem se na našich skládkách hromadí každým rokem 630 miliónů tun odpadů.

Co se myslí pojmem tuhý odpad?

Jaké jiné odpady ještě jsou? (tekuté – koupelna, WC, kuchyň)

druhy odpadů

Co je to vlastně odpad? Podle zákona o odpadech č. 125 /1997 Sb. Platného v naší republice je odpad definován jako: „věc, které se chce její majitel zbavit, nebo též

movitá věc, jejíž zneškodnění je nutné z hlediska péče o zdravé životní podmínky a ochrany životního prostředí“.

Komunální odpad svědčí o způsobu života obyvatel jednotlivých států. Jde o „odpad z domácností, provozních a obchodních činností, kancelářských budov, škol, nemocnic, správních úřadů a živností, z venkovních ploch (listí, střepy, smetky z ulic), obsah odpadkových košů a odpad z tržnic“.

15. Závěr programu

Na závěr každého programu s dětmi provádíme hodnocení, protože si myslím, že reflexe i sebereflexe je pro děti velice důležitá. Proto si sedneme s dětmi do kruhu a opět nechám kolovat mušli. Každý zvlášť se vyjádří k samotnému programu, co se mu líbilo a zároveň nelíbilo a také se vyjádří ke skupině, jak se cítili a také se vyjádří ke svému chování. Musím říci, že se mi to velice osvědčilo a nejen v tomto programu, protože děti se z počátku velice nerady vyjadřovaly k sobě a vůbec se bály komunikovat, aby náhodou neřekly něco špatně, ale později se osmělily a musím říci, že to hodnocení je jak pro děti, tak i pro mě velice zajímavé. Když se děti všechny vyjádří, tak se nejen k nim, ale také k samotnému programu vyjádřím i já. Určitě nezapomínám na pochvalu, protože vím, že je pro děti velice důležitá, a také jim nezapomenu říci, co konkrétně se mi na jejich práci líbilo. Třeba při recyklačním běhu jsem je pochválila za to, že dokázaly jednotlivé obaly správně přiřadit a také, když plnily jednotlivé úkoly v pracovních listech se mi líbila jejich píle a pracovitost. Zároveň si ale myslím, že je také důležité děti upozornit na chyby, které během programu dělaly a také na jejich případné vyrušování během programu. Je jasné, že děti, které přijdou na program po vyučování, tedy se školní družinou, bývají neklidné a je vidět, ale i přesto je na případnou nekázeň musím upozornit. Pokud ale vidím, že děti vyčerpává teorie o odpadech, okamžitě měním činnost a jdeme si zahrát hru, aby se děti uvolnily. Myslím si, že střídání činnosti během programu je velice důležité a zvláště pro děti mimo školní vyučování.

8.2 Tetřev a jeho příbuzní

1. Seznámení s dětmi

Protože tyto děti uvidím poprvé, tak na úvod zařadím pár seznamovacích her.

2. Znaky ptáků

Na začátek si ve stručnosti povíme základní znaky ptáků, děti vymýšlejí samy v pracovním listě (úkol číslo 1), potom čteme a povídáme. Obměna: každý napíše nějaký znak ptáků na malý papírek, na výkres se namaluje libovolný pták a papírky se znaky se kolem nalepí.

- tělo ptáků pokrývá peří,

přední končetiny = křídla, zadní slouží k běhání, skákání, šplhání apod.

potravu přijímají zobákem

mají nejvýkonnější dýchací soustavu ze všech obratlovců

ze všech obratlovců mají relativně největší srdce a absolutně nejvyšší krevní tlak, rychlost tepu a tělesnou teplotu (hmotnost srdce 10-20% hmotnosti ptáka, tepová frekvence se u většiny ptáků pohybuje v rozmezí 200 - 600 tepů za minutu, tělesná teplota mezi 41°C – 44°C)

ze smyslů je u ptáků nejdokonaleji vyvinut zrak a sluch

dobře vyvinuté barevné vidění

nerodí se živá mláďata, samice snáší vajíčka, sedí na nich (někdy se střídají i se samcem)

většina ptáků létá

mají kloaku

3. Řád: hrabaví

Pomůcky: názorný obrázek nebo diapozitiv tetřeva, abychom si mohli ukázat stavbu těla

Postup: bavíme se o základních znacích – stavba těla, samec × samice, zbarvení, hnízdění, partnerský život, mlád'ata, zimování, potrava, predátoři – formou otázek. Děti si mohou všechno představit na slepici, kterou bezpečně znají.

Jak vypadá tělo těchto ptáků? (dosti statní ptáci, silný zobák a nohy, krátká a zaoblená křídla, která neumožňují dobrý let)

Proč se jim říká hrabaví? (nohama rozhrabávají půdu a odkrývají potravu)

Liší se výrazně samec od samice? (vyvinuta pohlavní dvojtvárnost (dimorfismus); kohout bývá obvykle větší než slepice a také výrazněji, často velmi pestře zbarven, na hlavě má hřeben a laloky)

Kde a jak hnízdí? (všichni hnízdí na zemi a snášejí velký počet vajec, na vajíčkách sedí jen samička většinou po dobu 3 – 4 týdnů)

Má samec jednu samici nebo více, případně jedna samice více samců? (polygamie = jeden kohout, více slepiček; u nás žije v párech koroptev a jeřábek = monogamie, výjimečně i křepelka)

Jak zimují? (všichni naši hrabaví ptáci jsou stálí; výjimkou je křepelka)

Kdo se stará o mlád'ata? (o kuřata se stará a vodí je za potravou samička; samec koroptve pomáhá)

Čím se živí? (jsou to všežravci, ale na prvním místě je rostlinná potrava (semena, bobule, zrní, výhonky rostlin apod.); mlád'ata se živí živočišnou potravou (hmyz – brouci, mravenci, žížaly, měkkýši apod.), dospělí rostlinnou a živočišná je jen doplněk)

Krmí rodiče svá mlád'ata? (ne, mlád'ata jsou nekrmivá)

Jaké mají přirozené predátory? (Dospělé kury (včetně tetřeva) loví pravidelněji jen liška, mlád'ata a vejce též liška, také obě kuny (lesní a skalní) a jezevec. Ptáci jako predátoři nefungují, vajíčka občas jen vrána, straka, krkavec, dospělce mohou lovit sovy (hlavně výr a pušтік), ale to jen výjimečně, občas rys.)

TEST O HRABAVÝCH

Postup: soutěž ve skupinách (po 3-4 dětech), není to na čas!

Pomůcky: podložky, tužky, nakopírované testy

1) Které domácí zvíře patří mezi hrabavé ptáky?

husa

slepice

kachna

krocan

2) Kura domácího řadíme mezi hrabavé, protože:

má nemastné peří, které se snadno promáčí

špatně a málo létá, má těžké tělo

má silné nohy se třemi prsty dopředu a silnými drápy, které jsou přizpůsobeny k hrabání

žije jeden kohout s více slepicemi

3) Kohout (samec) se výrazně liší od slepice (samice) zbarvením, velikostí, hřebínkem a lalůčky. Říkáme tomu:

pohlavní dvojtvárnost

druhová dvojtvárnost

rodová dvojtvárnost

ekologie

4) Slepice, která vodí kuřata, se nazývá:

bachyně

kapoun

perlička

kvočna

5) Kuřata po vylíhnutí sama běhají a sama se živí. Proto říkáme, že hrabaví jsou ptáci:

nekrmiví

částečně krmiví

krmiví

predátoři

6) Z uvedených ptáků patří mezi hrabavé:

havran polní

skřivan polní

strakapoud velký

bažant obecný

7) Který z uvedených ptáků zimuje hlavně v severní Africe?

bažant

křepelka

koroptev

jeřábek

8) Který pták žije v trvalých párech?

bažant

křepelka

koroptev

jeřábek

Správné řešení: 1b) + d), 2c), 3a), 4d), 5a), 6d), 7b), 8c) + d)

4. Zástupci volně žijících hrabavých ptáků

POMŮCKY: OBRÁZKY VŠECH PTÁKŮ

Ukážeme si obrázky všech ptáků, zmínka o bělokuru a orebici.

Zmínit dělení do dvou čeledí.

bažantovití: bažant, křepelka, koroptev (orebice)

tetřevovití: tetřev, tetřívek, jeřábek (bělokur)

Kteří žijí na Šumavě? (tetřev, tetřívek, jeřábek). Ti ostatní (bažant, koroptev, křepelka až v nižších polohách, např. Sušicko).

5. VYRÁBĚNÍ PLAKÁTŮ

3 skupinky, každá dostane informace o jednom ptáku (tetřev, tetřívek, jeřábek) + fotky. Jejich úkolem je udělat plakát (namalovat a napsat nejdůležitější informace), potom prezentovat před ostatními.

Pomůcky: papíry (výkresy) A3, pastelky, fixy, tužky, gumy, připravené informace a obrázky všech ptáků (texty ve folii, letáček „Tetřevovití“), audiokazeta se zvuky těchto ptáků

6. POTRAVA HRABAVÝCH PTÁKŮ

Úkol číslo 2 a 3 v pracovním listě – každý sám (příloha II). Ale pak pochopitelně procházíme společně. Náповěda: potrava souvisí s místem výskytu (bažant – pole – obilí)

7. VIDEO – TETŘEV

Pomůcky: videofilm „Tetřev“

Aktivita: otázky v pracovním listě úkol číslo 4 (příloha II), které si během filmu děti vyplňují.

8. Závěr

Opět s dětmi provedu hodnocení, kdy si pošleme kamínek po kruhu, aby mi sdělily svůj názor na tento program a zároveň jsem je mohla také sama ohodnotit a vlastně i celý program. Z reakcí dětí bylo patrné, že se při programu nenučily a určitě se dozvěděly hodně zajímavých informací o tomto zajímavém ptáku a jeho příbuzných. V mé dosavadní praxi se mi opět osvědčilo, pokud děti byly neklidné, tak jsem změnila činnost nějakou hrou, která je rozpochybovala. A jelikož je tento program věnován starším dětem, které přijely z nedaleké ozdravovny Javorník, tak jsem ho musela trochu upravit, protože jsou to děti, které mají často poruchy chování a neudrží dlouho pozornost.

Moudrosti sem zařazuji proto, že jsou pro mé programy důležité a také součástí metodiky, protože to patří do mých znalostí, které musím znát, při samotném realizování programu, a proto si myslím, že patří do této práce pro ilustraci těm, kteří budou chtít někdy tento program zkusit udělat, jak v nějakém volnočasovém zařízení či ve své rodině.

Do čeledi bažantovitých patří:⁴⁷

Koroptev polní

Koroptev polní obývá hlavně pole a suché louky, nížinné a střední oblasti a lány obilí, jetele a řepy. Dosahuje délky kolem 26 cm. Rezavě hnědé zbarvení, sameček má na prsou podkovu. Je stálá. Dospělí ptáci žijí v trvalých párech = monogamie (na rozdíl od většiny kurovitých ptáků). Zjara snáší slepička do vystlaného dolíku 12 až 20 olivově hnědých vajec a sedí na nich sama 23 až 25 dní. O kuřata se stará i samec. Mláďata krátce po vylíhnutí opouštějí hnízdo a drží se v houfu s rodiči. Po 14 dnech začínají poletovat. Koroptev se živí hlavně semeny a částmi rostlin. V zimě hlavně úlomky listů ozimů a trav, v létě pak úlomky jetele, vojtěšky, trav, obilovin a dalších rostlin, dále hmyzem, pavouky a měkkýši. Dříve byla koroptev našim nejhojnějším kurovitým ptákem, dnes v důsledku mechanizace a chemizace v zemědělství místy zcela vymizela nebo se vyskytuje jen v nepatrném množství.

Křepelka polní

Křepelka žije na polích a suchých loukách na neobdělávaných travnatých plochách (např. letiště atd.). Dosahuje délky kolem 18 cm. Je tažná a zimuje hlavně v severní Africe, kam odlétá v říjnu. Koncem dubna a v květnu se vrací. Kohoutek má zpravidla více slepiček (polygamie → polygynie). Křepelka je ale zvláštním druhem, vyskytuje se i polyandrie (jedna samice, více samců), ale i monogamie (1+1). Samice snáší do dolíku na zemi 7 až 14 vajec obvykle tmavohnědě skvrnitých a tečkovaných. Sedí na nich sama 18 až 20 dní a také se stará o kuřátka. Křepelka se živí semeny obilovin a trav, výhonky, drobnými měkkýši, žížalami, hmyzem apod. V posledních letech

---

⁴⁷ REICHHOLF, J. STEINBACH, G. *Zoologická encyklopedie – ptáci 2*. Praha : Knižní Klub, 2003, s. 44-53. ISBN 80-242-0961-6.

křepelek hodně ubylo z podobných příčin jako koroptví. Časté uslyšíme známé volání samečků „pět peněz“ v podhůří. Chráněná. Hojná je i nahoře na Šumavě, např. na loukách v údolí Vltavy.

Bažant obecný

Bažant pochází z Asie, u nás zdomácněl i v menších lesích, remízkách, zalesněných stráních i v křovinách kolem vod. V podstatě se žije v zemědělské krajině, kde se střídají pole a lesíky. Více zalesněným oblastem se vyhýbá. Samec dosahuje délky kolem 80 cm, je pestře zbarvený s dlouhým ocasem, samice 60 cm. Bažant žije v nížinách a pahorkatinách. Většinu dne tráví na zemi, v noci hřaduje na stromě. V dubnu a květnu snáší samice do dolíku na zemi 8 až 16 hnědavých nebo zelenavých vajec. Snůšku vysedává slepice sama 24 až 27 dní. Rovněž kuřata vodí jen matka. Jedná se o polygamní druh. Bažant se živí semeny a plody – žaludy, akát, obiloviny a další (rozbor žaludků prokázal asi 150 druhů rostlin v potravě), dále hmyzem, žížalami, měkkýši apod. U nás patří k význačným lovným ptákům (bažantnice). Vysoké stavy bažantů mají negativní vliv na výskyt původních koroptví a tetřívků. Při vyplašení vzlétá s hlučnými údery křídel. Přirozeným nepřítelem je liška.

ČELEĎ: TETŘEVOVITÍ

Bělokur horský – neúspěšné pokusy o vysazení u nás. Je rozšířen v severských tundrách, také ve Skotsku a Alpách.

Tetřívěk obecný

Tetřívěk vyhledává otevřenou krajinu s mozaikou rašelinišť, lesních porostů různého stáří a otevřených ploch typu luk, pastvin nebo pasek. Kohout dosahuje délky kolem 65 cm a hmotnosti 1,5 kg, samice je asi 45 cm velká a váží do 1 kg. Dosahuje zhruba velikosti domácí slepice. Kohoutek má nápadně zahnutá vnější ocasní pera (takzvanou lyru) a nad okem červené lysé zduřeniny (poušky). Od března do května se kohouti slétají na tokaniště, kterými bývají otevřená místa, především louky v blízkosti lesa. Samci – sokové – spolu bojují. Tokají s rozestřeným lyrovitým ocasem a spuštěnými křídly za přítomnosti slepic. Pozorování toku tetřívka obecného patří mezi asi nejpůsobivější ornitologické zážitky. Pravda, trochu zážitek z tetřívčího toku

znepříjemňuje brzké ranní vstávání, často za velice chladného počasí, ale i přesto stojí za to. Tetřívčí tok začíná již v březnu a ve výjimečných případech i v únoru a trvá do začátku června. Nejintenzivněji probíhá v časných ranních hodinách, ale výjimkou není ani večerní tok. Samci tetřívků přilétají na tokaniště velice časně a vlastní tok začíná ještě před východem slunce. Nejprve uslyšíte ojedinělé zvuky, nazývané pšoukání, kterými jednotliví kohoutci upozorňují na svou přítomnost. Pšoukání plynule přechází do bublání a kodrcání. Ještě potmě posloucháte, jak se k prvnímu kohoutkovi přidává druhý, třetí a další, a pak zcela ztratíte přehled o tom, kolik jich opravdu na tokaništi je. Až s rozbřeskem můžete pozorovat černobílé rytíře, jak v zápasu o nejlepší místa na tokaništi najíždějí se spuštěnými křídly proti sobě, hlavu nataženou kupředu a ocas rozevřený do nádherné lyry. Pokud je boj opravdu tvrdý, kohoutci vylétují proti sobě a snaží se zahnat svého soka.

Vítěz si odvádí několik slepiček. Od poloviny května do června si samice vyhloubí dolík, trochu ho vystele listím, trávou a vlastním peřím a snáší pak 6 až 12 vajec, žlutavých s tmavými skvrnkami. Na snůšce sedí sama 25 až 28 dní. Kuřátka mají po vylíhnutí opeřené nožky, hned po oschnutí opouštějí hnízdo a již po několika dnech jsou schopna krátkých přeletů. Také o kuřata se stará jen matka, vodí je za potravou a ochraňuje. Už od prvního dne si mláďata za pomoci matky vyhledávají potravu, většinou mravence a další hmyz. V rodinách se mladí tetřívci zdržují do konce léta a na podzim se rozdělují do hejnek podle pohlaví.

Tetřívek se živí semeny, plody, bobulemi (jahody, maliny, borůvky, brusinky, jalovec), jehnědami, výhonky, pupeny, borůvčím atd., na jaře i hmyzem (hlavně brouci a mravenci), žížalami, měkkýši apod. V zimě se tetřívek potuluje po okolí hnízdiště a živí se převážně bobulemi a jehnědami bříz a lísek. Během zimy můžete občas za hezkého počasí zahlédnout tetřívky, jak ozobávají pupeny břízy zavěšeni v jejích větvích. Nepříznivé počasí přečkávají zahrabáni pod sněhovou pokrývkou, a to proto, aby omezili ztráty drahocenné energie. Když však koncem zimy začne tát sníh a příroda ukáže svoji přívětivější tvář, osmělí se první kohoutci a začnou vítat další jaro, někdy se značným předstihem. Stálý druh, pouze při vyšší sněhové pokrývce přeletuje na výhodnější místa.

Těžiště výskytu tetřívka leží ve Skandinávii a na Sibiři. Ve střední Evropě je tetřívek rozšířen jen ostrůvkovitě a to většinou pouze v horských oblastech. U nás se ještě kolem roku 1950 vyskytoval na většině území. Dříve byl u nás více hojný i ve vnitrozemí, na tokaništích se shromažďovalo i několik desítek kohoutků, dnes žije v nízkém počtu v podhorských a horských oblastech na rašeliništích a slatích. Nejhojnější je v Krušných horách, na Šumavě, v Krkonoších a Jizerských horách. Ve vnitrozemí se vyskytuje jen ve vojenských výcvikových prostorech, jako je Libavá a Doupovské hory. Na Šumavě je nejčastější na některých údolních rašeliništích a na bezlesých plochách ve VVP Boletice. Patří k silně ohroženým druhům.

Jeho početnost v posledních desetiletích u nás i v celé Evropě klesá. Současný stav u nás se odhaduje na 800 - 1000 samců. Příčiny úbytku nejsou plně objasněny.

Tetřev hlušec

Tetřev je mohutný pták, samec dosahuje délky asi 100 cm s rozpětím až 140 cm; hmotnost kolísá od 3 do 6,5 kg (podléhá geografické variabilitě), samice má kolem 70 cm a váží kolem 2,5 až 3 kg. Je to tedy náš největší kurovitý pták a nápadnou pohlavní dvojtvárností. Samec má černohnědě zbarvené peří. Nápadný je ocas, který dovede tetřev rozložit do nádherného vějíře. Má mohutný, téměř dravčí zobák a nad očima jsou masité, červeně zbarvené poušky, které se v době toku zvětšují. Zbarvení slepice je nenápadně rezavohnědé. Tetřev obývá rozsáhlé lesy, zvláště jehličnaté s bohatým podrostem. Je stálý.

Kohouti mají zajímavý tok, který probíhá obvykle za ranního šera. „Píseň“ toku začíná již před rozbřeskem a její sloka se skládá ze 4 veršů. Začíná „klepáním“, které zní jako tiché nárazy dvou dřevěných paliček o sebe a přechází v „trylek“, což je zrychlené klepání. Poté následuje dosti hlasitý „výlusk“, podobný zvuku prudce odzátkované láhve. Posledním a vrcholným veršem je „broušení“, které trvá asi 3 vteřiny. Při něm kohout neslyší. V tomto momentu je snadné se k němu přiblížit. Doba toku je také současně dobou lovu tetřeva, začíná v březnu a končí v květnu. Ulovení tetřeva není lehké, protože je to pták nesmírně ostražitý.

Kohout má více slepic. Hnízdo si staví na zemi, ukrývá ho v podrostu. Samice do dolíku vystlaného trávou a listím snáší 5 až 10 (někdy až 13) žlutavých vajec s hnědými skvrnkami. Na snůšce sedí sama 24 až 27 dní a také o kuřata se stará jen slípka. Tetřevi se živí bobulemi, výhonky, vrcholovými větvičkami jehličnanů, jehnědy, borůvkami, brusinkami, jahodami, malinami, bukvicemi, zčásti i hmyzem (malý podíl v potravě, hlavně na jaře) apod. Mlád'ata se živí hlavně kuklami a larvami mravenců. Tetřeví mlád'ata jsou schopna už v 9 dnech vylétnou na strom.

V Čechách a na Moravě je jeho výskyt omezen na okrajová pohoří státu, žije sice i ve vnitrozemí Čech a Moravy, ale není zde nijak hojný. Početnější stavy jsou na Slovensku, kde je tetřev dosti běžným ptákem, i když ho jen málokdo spatří. Počet tetřevů je zde odhadován asi na 2300 jedinců.

Na Šumavě žije v přirozených smrkových lesích v západní části (především Modravsko a Březnicko). Vysloveně negativní vliv na jeho populace má zimní turistická aktivita – tetřev je velice plachý a vytvoření dalších lyžařských tras „rozbíjí“ jeho areál na menší části.

Předpokládané příčiny úbytku tetřeva hlušce

Nepříznivý vývoj stavu tetřevů ovlivňuje řada faktorů, které při vzájemném spolupůsobení ještě svůj negativní vliv prohlubují. Mezi základní příčiny jejich úbytku patří nepříznivé antropogenní změny biotopu, kterým se tetřev není schopen v dostatečné míře přizpůsobit. Na nich se podílí zejména intenzifikace lesního hospodářství (ústup od maloplošných obnovních způsobů s přirozeným zmlazením, zvyšování podílu jednoetážových nedostatečně prosvětlených prostorů s minimem přízemní vegetace, podstatné snížení druhové skladby porostů, nedostatek hraničních linií mezi různověkými porosty atd.), ale i ostatní hospodářské činnosti (např. meliorace), spojené často s nárůstem cizorodých látek v prostředí (např. používání a nesprávná aplikace pesticidů). Pro tetřeva, jako úzkého potravního specialistu, mají

mimořádný význam změny ve skladbě nabídky přirozené potravy a dostupnost vhodné potravy vůbec.

Vhodnost biotopu je výrazně snižována i rušením klidu narůstajícími rekreačními aktivitami během celého roku a hospodářskou činností. Nepříznivý lokální vliv mají jistě i přechodně nadprůměrné stavy predátorů (kuna, liška, černá zvěř, krkavcovití ptáci). Lze předpokládat ale i vliv dlouhodobých změn podnebí ve střední Evropě, kdy atlantizace klimatu ovlivňuje především srážkové poměry měsíců června a července, významných pro vývoj kuřat. S odstupem doby se ukazuje, že obavy z nepříznivých dopadů lovu např. na poměr pohlaví v populacích byly oprávněné. Lov kohoutů byl sice nejdříve omezen a později úplně zakázán, ale tato opatření nebyla zcela v relaci se skutečným poklesem stavů a měla být zřejmě přijata dříve.

Výsledkem působení vyjmenovaných, ale i dalších nepříznivých faktorů je postupné zmenšování vyhovujících biotopů, na kterých se udržují zbytkové malé populace. Ty v důsledku izolovanosti ztrácejí schopnost dostatečné reprodukce a postupně zanikají.

Reintrodukce tetřeva hlušce (navracení zpět do přírody)

V uplynulých šesti letech (1994 - 1999) bylo do přírody vypuštěno celkem 318 mladých tetřevů. 116 z nich pocházelo od českých chovatelů a zbývající počet kuřat byl získán z Německa a ze Švédska. Ptáci jsou do přírody navraceni z vypouštěcích zařízení.

Stavy tetřeva hlušce byly u nás ještě v první polovině 20. století velmi slušné. Nepravidelně byl tento tetřevovitý pták rozšířen ve většině rozsáhlých lesních komplexů po území republiky. Zhruba od 40. let začal však z některých oblastí mizet. V 60. letech se udržovaly vyšší stavy převážně jen v pohraničních horách. Mnohé lokální populace mizely nejen u nás ale i v celé střední Evropě. Koncem 70. let byl zaznamenán radikální pokles výskytu tetřeva i v Jeseníkách a v Krkonoších. Podle různých mysliveckých podkladů se prudký pokles zhruba z 800 jedinců v roce 1970 na

cca 300 jedinců v roce 1980 a až na cca 150 jedinců v roce 1990 konečně začátkem 90. let více méně zastavil a stav se nyní pohybuje na úrovni cca 150 - 200 jedinců. Objektivita dostupných údajů je bohužel značně problematická. Při skrytém způsobu života tohoto ptáka a praktikovaných způsobech mysliveckého sčítání, i s ohledem na poznatky z náhodných pozorování, jsou oprávněné obavy, že prezentované údaje jsou ještě nadnesené.

V současné době je u nás jediná stabilizovaná populace v národním parku Šumava, kde stavy zřejmě stagnují zhruba na 150 jedincích (výsledky sčítání: 1994 - 163 jedinců, 1995 - 159 jedinců, 1996 - 137 jedinců, 1997 - 163, 1998 - 162 jedinců). 75 % uváděných stavů je přitom soustředěno ve třech honitbách - Modrava, Srní a Kvilda na 17,4 tis. ha lesní půdy. Z ostatních částí Šumavy, oblasti Krkonoš, Jeseníků a Beskyd a dalších území jsou hlášeny převážně jednotlivé výskyty, které jsou hluboko pod hranicí biologického minima.

V rámci záchranného programu bude u nás preferovaná středoevropská subspecie tetřeva *Tetrao urogallus major*. Pouze v KRNAPu je zcela výjimečně samostatně ověřován chov subspecie *Tetrao urogallus urogallus*, se kterou byly dosaženy slušné výsledky v 80. letech.

Zdrojem ptáků pro reintrodukci budou především naše tři záchranné chovy (Lesy ČR - LZ Prachatice a LS Karlovice, KRNAP) a dovoz ze zahraničí.

Ve zcela výjimečných případech, při zabezpečení všech předem stanovených podmínek, je možno uvažovat i o dalších, avšak pouze efektivních záchranných chovech, případně i o realizaci dalších vypouštěcích zařízení a to pouze v preferovaných oblastech.

Jako minimální se jeví roční potřeba vypouštění 115 ptáků (při obnově populace 25 jedinců v oblasti, při posilování populace na Šumavě min. 15 jedinců). V současné době je tato potřeba pokryta z necelé poloviny, a to především dovozem. Cílem voliérovyh chovů je doplnění chovných hejneku na optimální stav a postupné dosažení

inkubace a odchovu kuřat vlastními nebo adoptivními matkami v podmínkách blízkých přírodě až ve výši do 50 jedinců na jednoho chovatele. Při naplňování tohoto cíle je třeba pro udržení diverzity genofondu chovných hejnek provádět řízenou výměnu chovných jedinců. V případě možnosti ověření kvality a původu lze k tomuto účelu využít i zahraničních chovů. Nejproblematičtějším bodem celého procesu je způsob převodu mladých ptáků do přírodního prostředí a jejich adaptace na toto prostředí. Jako nejvhodnější se u nás ukazuje metoda vypouštění ptáků po 1 - 2 týdnech pobytu v adaptační voliére přes zajišťovací oplocenku a metoda vypouštění přímo z odchovny. Důkazem úspěšnosti reintrodukce v oblasti je stav, kdy po desetiletém každoročním vypouštění minimálně 25 ptáků se tato populace aktivně rozmnožuje nejméně následujících 5 let.

Jeřábek lesní

Jeřábek se u nás vyskytuje v horských oblastech ve smíšených lesích s křovinami (tam, kde jsou jehnědy – tzn. lísky a březiny) a porosty borůvek a brusinek. Dosahuje délky kolem 37 cm. Po celý život neopouští své území, jen v zimě sestupuje v krutých mrazech do údolí. Zdržuje se převážně v houštinách a jen občas vychází na otevřené prostranství. Při vyplašení jsou slyšet výrazné zvuky, které vydává údery křídel. Na rozdíl od tetřeva a tetřívka žije v párech jako koroptev. Počátkem května nebo v červnu si samice v dolíku u pařezu nebo u kmene stromu ve skrytu vřesu nebo trsu trávy vybuduje hnízdo, skromně vystlané listím nebo suchou trávou. Hnízdo si staví na zemi a ukrývá je pod větvemi stromů, keřů nebo v hustém porostu bylin. Na 7 až 12 žlutavých, tmavě skvrnitých vejcích sedí sama 22 až 25 dní. Samice sedí na vejcích tak pevně, že je možné na ni sáhnout. Rovněž o kuřátka se stará jen matka. Kuřata ji brzy po oschnutí následují a už ve stáří několika dní mladí jeřábci poletují. To už na noc vylétají na stromy a na větvích se svou matkou přespávají. Mláďata se živí hmyzem a jeho larvami, pavouky, žížalami a také drobnými zelenými lístky, výhonky a zelenými částmi trávy. Dospělí ptáci žerou navíc bobule (brusinky, jalovec), semena, pupeny a jehnědy břízy, olše apod., pupeny vřesu; zjara rádi ozobávají jehnědy, v létě si jídelníček zpestřují hmyzem. V dřívějších dobách patřil jeřábek k oblíbeným lovným ptákům, v současné době je u nás vzácný, a proto je chráněný.

8.3 Den Země

Charakteristika programu: tento program je určen pro děti prvního a druhého stupně základní školy a je pořádána k oslavám Dnu Země, který se slaví května, ale tento rok jsme ho museli posunout kvůli počasí, takže se odehrál 25.5. 2006

Počet dětí: 400

Věk: 7 – 15 let

Čas: 6 hodin

Cíl: vzbudit v dětech důležitost a krásu přírody

Obsah: dva okruhy, na kterém děti budou plnit jednotlivé úkoly

Realizace: děti jsme si rozdělili podle věku a stupně školy. První šly soutěžit děti z prvního stupně, na které čekal stejně dlouhý okruh, jako na starší děti, ale rozdíl byl v obtížnosti otázek a plnění úkolů. Děti šly podle tříd od první do čtvrté a každá třída si udělala dvě až tři skupinky po osmi. Každá skupinka šla samostatně na trať s rozdílem šesti minut. Před startem pro ně byly připraveny hry, aby si čekání na start zpříjemnily. Také po doběhnutí pro jednotlivé skupiny byla připravená keramická dílna, kterou si připravily děti s DDM, se kterými spolupracujeme. Celkem děti čekal okruh, který měřil dva kilometry a nachází se v areálu autocampingu Vodník ve Vimperku. Je to přírodní areál, který se nachází v lese s dostatkem terénu. Trasa byla vedena pomocí červených stužek, které dětem naznačovaly cestu, aby se neztratily. Podél této cesty měly celkem osm stanovišť, na kterých plnily úkoly.

1. Stanoviště - Provazovka

Na tomto stanovišti byla lanem vyznačena cesta a děti se zavázaným šátkem měly tuto cestu projít. V této hře jde hlavně o smysly, a to hmat. Pokud se správně dostanou na konec cesty, aniž by zabloudily, tak úkol splnily.

2. Stanoviště – poznávání rostlin

Zde mají děti poznat jednotlivé názvy rostlin, pro malé děti jich je celkem pět a pro starší deset. Mezi těmito rostlinami mají poznat: sasanku, pomněnku, kopřivu, vlašovičnick, lípu, zlatý děšť, šeřík, smetanku a vrbu. Je zajímavé, že dětem dělalo největší problém poznat pomněnku.

3. Stanoviště – pozorování ptáků dalekohledem

Tady měly děti poznat z určité vzdálenosti a pomocí dalekohledu tři zvířata malé děti a velké děti pět zvířat – výr, bažant, straka, kuna, liška, rys.

4. Stanoviště – test NPŠ

Na tomto stanovišti měly děti prokázat znalosti o Národním parku Šumava, opět jednotlivé otázky byly přizpůsobeny podle věku dětí.

5. Stanoviště – hod vrbovým proutkem

Aby si děti odpočinuly od znalostních úkolů, tak jsme pro ně připravily hru na přesnost. Děti se měly strefovat do naplněných plastových lahví. Celkem měly deset pokusů.

6. Stanoviště – třídění opadů

Protože bychom měli při Dnu Země myslet na úklid a pořádek našeho okolí, tak jsme připravili třídění odpadu. Děti měly celkem přetřídít deset odpadů a zařadit je buďto do skla, kovů, kompostu, papíru, ostatního odpadu anebo do nebezpečného odpadu. Zde bylo vidět, že děti jsou zapojeny do programu o třídění odpadu, protože bylo patrné, že dětem nedělalo třídění velké problémy.

7. Stanoviště – Vývoj žáby a pobyťová znamení

Na tomto stanovišti mají děti poskládat vývoj žáby, jak jde za sebou a poznat jednotlivá znamení zvířat, jakými jsou: trus zajíce, paroh srnce, sršní plást a vyžranou kůru od kůrovce. Tento úkol plní jak mladší, tak i starší děti.

8. Stanoviště – skládání puzzle

Na tomto poslední stanovišti děti měly složit puzzle zvířat. Pro mladší děti bylo připraven ježek a pro starší děti to byla veverka. Obrázek měly složit na čas.

Na každém stanovišti byl pro skupiny kromě úkolů ještě schovány obrázky zvířat, které měly najít a napsat na připravené papíry. To vše bylo součástí konečného

hodnocení a také body, které dávali asistenti na stanovištích a aby to nebylo tak jednoduché, musely ještě skupiny běžat celý okruh na čas, který se také počítal do hodnocení. Po doběhnutí dětí mladšího školního věku jsme jim rozdali sladké odměny a to samé čekalo i na starší děti. Na nejlepší skupiny čekaly balíčky s cenami. Myslím si, že tento program se dětem líbil, i přes nepřízeň počasí. Bylo vidět, že trasa je zaujala, a co mě i mile překvapilo, že to zaujalo i starší děti. Myslím si, že tento program může udělat každý, kdo se zajímá o přírodu a rád pracuje s dětmi, zvláště ve volném čase. Jsem ráda, že jsem také navázala úzkou spolupráci s DDM, protože jsem mohla vidět, jak prospěšné je spolupracovat s dalšími volnočasovými středisky a nemusí se pouze specializovat na ekologickou či globální výchovu.

Závěr

Na závěr bych chtěla zhodnotit dosažení cíle a odpovědí na otázky, které jsem si dala na začátku mé práce. Cílem práce v úvodu bylo zjistit, zda má environmentální výchova něco společného s pedagogikou volného času. Prostřednictvím této práce jsem zjistila, že mají nejen společné prvky, ale také spolu úzce souvisí.

Životní prostředí je jednou z největších globálních otázek dneška a je na něj zaměřena vysoká pozornost. Zvláště na konkrétních a praktických příkladech své práce jsem chtěla ukázat, jak se dá velice snadno propojit environmentální výchova a pedagogika volného času.

Pokud spojíme problémy životního prostředí s osvětou a vložíme tuto dvojici do volného času, získáme mnoho podnětů do budoucna, které se dají velmi dobře dále rozvíjet. Chtěla jsem poukázat na programy a projekty, které se dělají nejen u nás, ale také v zahraničí, konkrétně u našich sousedů v Národním parku Bavorský les. Zde se podařilo propojit environmentální výchovu s volným časem v podobě vesničky Wildnis camp, kde se odehrávají nejrůznější aktivity právě ve volném čase. Jsou určeny nejen pro děti a mládež, ale také pro dospělé. A v tom vidím velikou perspektivu, jak s tímto tématem dále pracovat. V budoucnu by měl i u nás vzniknout podobný projekt a právě tímto směrem by se mohla zaměřovat i pedagogika volného času. Starost o životní prostředí bude i nadále nabývat na významu, takže propojení environmentální výchovy s pedagogikou volného času vidím jako jedno z nejdůležitějších spojení do budoucna.

Jsem zaměstnankyní Národního Parku Šumava a pracuji přímo jako referent ekologické výchovy, proto jsem své otázky směřovala hlavně k této organizaci a zde také hledala odpovědi. Z grafů, které jsem použila ve své práci je patrné, že návštěvnost programů je skutečně velká a každým rokem stále roste. Je jasné, že do budoucna zájem o environmentální výchovu i dále poroste. Jediné, co vidím jako problém je, že naše programy příliš nenavštěvují studenti středních škol. Během školního roku jsem připravovala programy pouze pro dvě třídy ze střední odborné školy. I to je ale vzhledem k ostatním rokům obrát k lepšímu. Pozitivní na těchto

programech je také jejich dostupnost pro děti ze sociálně slabých rodin, kterých je ve zdejší lokalitě poměrně hodně. Správa NP a CHKO Šumava je státní organizace a všechny akce jsou proto pro děti zdarma.

Další otázkou je uplatnění pedagogů volného času v environmentální výchově. Ze své vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že je významné. Děláním práce, která je mému oboru velice blízká a do budoucna se toto uplatnění ještě zvýší, protože i v Národním parku Šumava má dojít k rozšíření environmentální výchovy. Jako pedagogové volného času máme značné uplatnění i v jiných střediscích a institucích, které se environmentální výchovou zabývají. Například Casiopea v Českých Budějovicích, kde je pro děti připravena řada kroužků týkající se ochrany přírody a jiných akcí, které dělají ve volném čase.

Chtěla bych také poukázat na využití svých poznatků a získaných informací, protože tato problematika je ještě poměrně mladým a novým oborem, o kterém mnoho lidí málo ví nebo se s ním zatím neseťkal. Na rozdíl například od Německa, kde je environmentální výchova na velice dobré úrovni a je hojně využívána zvláště ve volném čase. U nás si musíme ještě nějaký rok počkat, až se tento obor dostane do většího podvědomí lidí, ale jsem přesvědčena, že má před sebou obrovskou budoucnost, ve které budou mít pedagogové volného času velkou šanci se prosadit.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura

M. Begon, J.L.Harper, C.R. Townsend. *Ekologie – jedinci, populace a společenstva*. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. ISBN 80-7067-695-7.

FOUTAIN, S. *Místo na slunci*. Praha : Tereza a Arcadia, 1994.

HELD, M. LAUX, L. Wildniscamp am Falkenstein. Grafenau 2001. AZ 14140.

HOLEC, O a kol. *Instruktorský slabikář*. Brno: Prázdninová škola Lipnice, 1994. ISSN 1210-5805.

KUČEROVÁ, M. VLK, V. TROJANOVÁ, K. *Koncepce environmentální výchovy a práce s veřejností v NP a CHKO Šumava*. Vimperk : Správa NP a CHKO Šumava, 2003.

LAUX, L. KULICH, J. „*Pojďme na to od lesa*“. Vimperk : Správa Národního parku Šumava, 2003.

LEDVINKOVÁ, J a kol. *Cesty ekologické výchovy*, Praha : Ministerstvo životního prostředí ČR, 1992. ISBN 8085368-20- X.

MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa, 2000. ISBN 80 – 902954-0-1.

NEUMAN, J. *Dobrodružství hry a cvičení v přírodě*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-218-1.

NEUMAN, J a kol. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-391-9.

NĚMEC, J a kol. : *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.

PIKE,G. SELBY, D. *Globální výchova*. Praha : Grada, 1994. ISBN 80-85623-98-6.

PIKE,G. SELBY, D. *Cvičení a hry pro globální výchovu 1*. Praha : Portál, 1994. ISBN 80 – 7178-369-2

PÁVKOVÁ,J. HÁJEK, B.HOFBAUER, B. HRDLIČKOVÁ, V. PAVLÍKOVÁ, A. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-927-5.

REICHHOLF, J. STEINBACH, G. *Zoologická encyklopedie – ptáci 2*. Praha : Knižní Klub, 2003. ISBN 80-242-0961-6.

VÁŽÁNSKÝ, M. SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*, Brno : Paido, 1995. ISBN 80-86384-00-4.

Časopisecké statě

ČINČERA,J. *Globální výchova*. Bedrník, 2004, roč. 2, č.5.

KOLÁŘOVÁ, H. *Měnící se vzdělávání pro měnící se svět*. Bedrník, 2005, roč. 3, č.4.

Elektronické dokumenty

JUNÁK. *Historie*. [cit. 2006-15-05]. Dostupné na Internetu: <http://www.skaut.cz>.

Metodický pokyn k environmentální výchově 14. prosince.2001 [online]. [cit. 2006 – 25 – 05]. Dostupné na Internetu

http://www.lipka.cz/tilia/metodicky_pokyn_msmt.htm.

Sekundární literatura

HORST, B. SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-479-6.

KVASNIČKOVÁ, D. *Ekologické vzdělávání a výchova v současné době*. Praha : ABF, 1994.

MEZIŘÍCKÝ, V. *Environmentální politika a udržitelný rozvoj*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-003-8.

PIKE, G. SELBY, D. *Cvičení a hry pro globální výchovu 2*. Praha : Portál, 1994.
ISBN

SEZNAM PŘÍLOH

POPELÁŘ BOHOUŠ

1. Čtyři tvrzení

Ze čtyř možností vyber jednu, která je nepravdivá.

A)

1. Plechovka od pití je z hliníku.
2. Hliník se nemusí dávat do sběrný, protože se nedá nijak podruhé využít.
3. Výroba hliníku je velice náročná.
4. Z hliníku jsou vyrobená rovněž víčka na jogurtech.

B)

1. Biologický odpad jsou slupky z ovoce a zeleniny, zbytky z kuchyně.
2. Biologický odpad ukládáme na kompost.
3. Kompostovat můžeme i bytě, když nemáme zahrádku.
4. Na kompost můžeme dávat i popel z kamen.

C)

1. Výroba papíru nezatěžuje přírodu.
2. Používání recyklovaného papíru je šetrnější k přírodě.
3. Papír můžeme popsát z obou stran.
4. Papír, staré noviny a časopisy můžeme dát do kontejnerů na papír anebo do sběrný.

D)

1. Když kupujeme minerálky ve skleněné láhvi, máme těžší nákupní tašku.
2. Skleněné láhve jsou vratné.
3. Výroba plastových láhví na minerálky je šetrná k životnímu prostředí.
4. Skleněné láhve se dají dobře recyklovat, je ale potřeba hodně vody na vymývání.

2. Počítáme

1) Pan Horák vyhodí do odpadkového koše 240 kg odpadků za rok.

Kolik odpadu za rok vyhodí rodina Horáková (pan, paní, dvě děti, babička), když všichni vyhazují stejné množství odpadků?

2) Z celkového množství odpadu pana Horáka tvoří papír 80 kg.

Kolik papíru vyhodí celá rodina za rok?

3) Na výrobu 100 kg nového papíru padne jeden stoletý smrk.

100 kg nového papíru lze vyrobit ze 100 kg starého papíru.

Kolik stoletých smrků ušetří Horákovi, když budou celý rok třídit papír?

4) Jirka se dočetl, že 50 kg starého papíru může ve výrobě nového papíru zachránit jeden strom. Rozhodl se, že se pokusí každý měsíc alespoň jeden strom zachránit. Tento měsíc má tři balíky. Jeden váží 21 kg, druhý 16 kg, třetí 19 kg. Podařilo se mu nashromáždit dost papíru?

3. Popiš, jak správně třídit odpad

Hrabaví ptáci na Šumavě

1. Napiš co nejvíce znaků ptáků.

2. Jsou všechny napsané složky potravy v rámečku opravdu potravou hrabavých ptáků ?

3. Vyber pro každého ptáka tři dobroty, kterými se živí, a spoj je čarou s obrázkem ptáka.

BORŮVČÍ	1 vrcholové větvičky jehličnanů	OBILOVINY
BORŮVKY	VÝHONKY ROSTLIN	PAVOUCI
BROUCI	ÚLOMKY VOJTĚŠKY	PUPENY OLŠE
BRUSINKY	PUPENY LÍSKY A BŘÍZY	PUPENY VŘESU
BUKVICE		ÚLOMKY JETELE
JAHODY		ŽALUDY
JALOVEC		ŽÍŽALY
KUKLY MRAVENCŮ		plody akátu (lusky)
LARVY MRAVENCŮ		MĚKKÝŠI
JEHNĚDY LÍSKY A BŘÍZY		MALINY

tetřev   tetřívěk   jeřábek
 koroptev   křepelka   bažant

4. Tetřev

- 1) Jaká krajina mu vyhovuje?
- 2) Kde je hlavní areál jeho výskytu?
- 3) Kde žije tetřev na Šumavě?
- 4) Pro co byl tetřev v minulosti loven?
- 5) Byl tetřev na Šumavě vyhuben?
- 6) Kdo je jeho nepřítelem (pro vejce i dospělé ptáky)?

7) Jak vypadá tetřeví tok?

8) Proč se tetřev jmenuje „hlušec“?

9) Jak se jmenuje kříženec tetřeva a tetřívka?

ABSTRAKT

ŠARTNEROVÁ, K. *Environmentální výchova ve volném čase a její využití v praxi. Praktické využití environmentální výchovy ve volném čase v Národním parku Šumava*. České Budějovice 2005. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra Pedagogiky. Vedoucí práce M. Kaplánek.

Klíčové pojmy: environmentální, environmentální výchova, ekologická výchova, globální výchova, volný čas.

Práce se zabývá environmentální výchovou ve spojitosti s pedagogikou volného času a jejího praktického využití. Teoretická část se dotýká historie, cílů a obsahu ekologické výchovy, dále popisuje jednotlivé instituce a zařízení environmentální výchovy, popisuje, jak má vypadat správný ekopedagog, také se zmiňuje o ekologické a globální výchově ve volném čase a konkrétně se zde zabývám, jak teoreticky, tak i prakticky využívání environmentální výchovy v Národním parku Šumava.

Praktická část obsahuje hlavně rozbor tří programů, které provozují v rámci environmentální výchovy v Národním parku Šumava, abych zde konkrétně ukázal a, jak se dá tato výchova využívat ve volném čase. Vybrala jsem si tři tyto programy, abych mohla ukázat, že jsou zaměřeny, jak na ekologickou a globální výchovu, tak i na program určený do přírody v rámci oslav Dne země, který se také uskutečnil mimo školní vyučování ve spolupráci s volnočasovým zařízením DDM.

ABSTRACT

ŠARTNEROVÁ, K. *Environmental education in the leisure time and its use in praxis. Practical use of the environmental education in the leisure time within the National Park Šumava*. České Budějovice 2005. Diploma work. South Bohemian University in České Budějovice. Theology Faculty. Department of Pedagogy. Head of the work M. Kaplánek.

Clue words: environmental, environmental education, ecological education, global education, leisure time.

This work aims on the environmental education connected with the pedagogy of leisure time and its practical use. Theoretical part concerns on the history, aims and contents of ecological education, it describes particular institutions and facilities of environmental education, it referes, how a right eco-pedagogue should look like. It also focuses on the ecological and global education in the leisure time and it deals particular with the theoretical as well as practical use of the environmental education in the National Park Šumava.

The practical part contents above all analysis of three programm, which I applicate in the environmental education in the National Park Šumava. I would like to show you, how to use this kind of education in your leisure time. I have chosen three of these themes, to point out, they are aimed on the ecological and global education, as well as the programm transported into the nature during the Day of the Earth. It took place besides the school education in cooperation with the provider of the leisure time activity House of the Children and Yout